

**JEZIK IN
SLOVSTVO**

letnik XIX — leto 1973/74 — št. 5

Jezik in slovstvo

Letnik XIX, številka 5

Ljubljana, februar 1973/74

Časopis izhaja mesečno od oktobra do maja (8 številok)

Izdaja ga Slavistično društvo Slovenije v Ljubljani

Glavni in odgovorni urednik Matjaž Kmecl, Ljubljana, Aškerčeva 12

Uredniški odbor: Berta Golob (metodika), Breda Pogorelec (jezikoslovje), Matjaž Kmecl in Jože Koruza (slovstvena zgodovina)

Tehnični urednik Ivo Graul

Tiska AERO, kemična in grafična industrija Celje

Opremila inž. arh. Dora Vodopivec

Naročila sprejema uredništvo JiS, Ljubljana, Aškerčeva 12

Tekoči račun pri SDK 50100-678-45015

Letna naročnina 40.— din, polletna 20.— din, posamezna številka 5.— din

Za dijake in študente, ki dobivajo revijo pri poverjeniku, 20.—din

Za tujino celoletna naročnina 90.— din

Rokopise pošiljajte na naslov: Uredništvo JiS, Ljubljana, Aškerčeva 12

Po mnenju Republiškega sekretariata za kulturo in prosveto, Ljubljana, št. 421-1/72 z dne 10. 1. 1973, je revija Jezik in slovstvo oproščena prometnega davka

Revijo gmotno podpira Kulturna skupnost SRS, razliko med polno in znižano ceno za dijake in študente pa krije Republiška izobraževalna skupnost SRS

Vsebina pete številke

Razprave in članki

141 *Franc Žagar* Govorne vaje v osnovni šoli

147 *Silvo Faturo Prežihov Voranc*, kot ga lahko predstavimo v srednji šoli

157 *Božena Orožen* Poučni izlet po osrednji Štajerski

Zapiski, ocene in poročila

164 *Jože Toporišič* O jezikoslovnem in stilističnem delu učnega načrta slovenščine za gimnazije

173 *Matjaž Kmecl* »Kontrolor Škrobar« v »Slovenski zakladnici« in Zadravčeva študija o njem

175 *Alenka Logar-Pleško* Koroški kulturni dnevi

178 *Janez Orešnik* Ob dvajsetletnici lingvističnega krožka filozofske fakultete v Ljubljani

179 Iz dela Slavističnega društva Slovenije

5/3 V oceno smo prejeli

5/4 Slavistično zborovanje 1974

GOVORNE VAJE V OSNOVNI ŠOLI

Govorni nastopi imajo v šolstvu staro tradicijo, saj so jih gojili že v antičnih in srednjeveških šolah, vendar jih je iznajdba tiska precej potisnila v ozadje. Še pred nedavnim smo ocenjevali kulturnost človeka predvsem po njegovi pismenosti, toda z demokratizacijo javnega življenja in z uveljavljanjem novih komunikacijskih sredstev govorna kultiviranost spet pridobiva na pomenu. V naših šolah so govorne vaje zaželeni, enotnih načel in metod zanje pa nimamo. V precejšnji meri zavisi od posameznega učitelja, koliko truda in časa se mu zdi vredno odmeriti za to. Gotovo si učitelji mnogo prizadevajo tudi na tem področju, vendar naletijo dostikrat na težave: učence je lažje poučevati kot angažirati za govorne nastope, nič manj težko ni učence privaditi na izražanje v knjižnem jeziku.

Posebno prvošolčke je težko pripraviti k javnemu govorjenju. Marsikak šolar po en mesec ali dva v razredu sploh ne spregovori. Učiteljica vzpostavi stik s takim učencem najlaže med poukom, med odmorom ali na izletu. Tudi ob slikah, predmetih, živalcah ali lastnih izdelkih se učenci razgovore. Sicer pa ni čudno, da se otrok v prvem razredu tako zapre vase. Vzporedno z začetnim branjem in opis-menjevanjem se v šoli razvija pravi kult lepih stavkov. Otrok stalno posluša: *Odgovori s celim stavkom! Povej lepše! Ponovi!* Otrokom se zastavlja predvsem vprašanja, na katera odgovarjajo z enim samim stavkom: *Kako ti je ime? Ime mi je Janko. Kako se imenuje soba, v kateri si sedaj? Ta soba se imenuje razred. Čemu se rabi kreda? Kreda se rabi za pisanje po tabli. Kaj je storil volk, ko je prišla Rdeča kapica? Volk je storil... požrl je Rdečo kapico.* Pogovor postane zanimivejši, če se govori tudi o stvareh, ki jih ni v razredu, in če se postavlja bolj odprta vprašanja: *Kako te mama kliče h kosilu? Kako se mama razburja? Kakšnega mucka imaš? Kako si se izgubil? Kako si padel z gugalnice? Kako si se naučil plavati? Če ni pravega odziva na eno vprašanje, je treba poizkusiti s serijo vprašanj: *Katera je tvoja najljubša igračka? Kako se igraš z njo? Zakaj jo imaš rad?**

V nižjih razredih osnovne šole je treba odpreti vrata tudi za razne oblike jezikovne vzgoje, kakršna je v navadi v otroških vrtcih: *vozimo vlak (izgovor ššš), žive črke, zlogi (ko-lo-mo-va-ti — lokomotiva), poštarček (potreba po branju naslovov), dramatizacija Črička in mravlje, lutkovni prizorček s Pavliho in Kljukcem, šolska televizija (nič dragega, samo škatla z izrezom — ekranom, za katerim nastopajo napovedovalci, recitatorji, igralci, pevci).*

V višjih razredih se z govornimi vajami ukvarjajo različni učitelji, najbolj seveda učitelj materinščine. Druge učitelje zanimajo dejstva, vzročnost, strukture, učitelj materinščine se ukvarja zlasti s čustvenimi in etičnimi vprašanji in z jezikovno natančnostjo. Povprečen učitelj mnogo poučuje in sprašuje, nadpovprečen pa mnogo bolj sprejema pobude učencev, daje navodila in organizira delo. Zanimiv pouk literature in jezika se stalno prepleta z govornimi vajami,

ustno in pisмено izražanje je kar najbolj naravno povezano. Vsak teden ali vsaj vsakih štirinajst dni pa je treba prihraniti celo uro za govorne vaje.

Tudi v višjih razredih imajo učenci pravico, da pripovedujejo o vsakdanjih in nevsakdanjih stvareh: *Kaj si delal včeraj, v nedeljo? Kaj je bilo včeraj za kosilo? Kako je bilo v koloniji? Kako si praznoval rojstni dan? Kakšno zbirko imaš? Kako ste zmagali na tekmi? Zakaj sta se Matjaž in Boris stepala? Zakaj si dobil slabo oceno? Ali si že storil kako dobro delo? Kaj ti je stric pripovedoval o narodnoosvobodilnem boju? Kaj je o vesoljskem poletu pisalo v Pionirskem listu? Pripoveduj najzanimivejši odlomek iz svoje najljubše knjige! Povej najzanimivejši prizor iz včerajšnjega televizijskega filma!* Treba se je pogovoriti tudi o bolj zapletenih stvareh: *Kako se telefonira v javni govorilnici? Kako bi tujcu pojasnil pot od pošte do železniške postaje? Kako se fotografira? Kako naredimo poizkus z magnetom in železnimi opilki? Kakšno je nogometno igrišče? Kaj je out, kot, offside?* Če je razlaga zahtevna, naj učenci pojasnjujejo ob skicah; težko razumljiva pojasnila naj razvija po več učencev zapovrstjo.

Učitelja začetnika včasih zelo zbega jezikovna ohlapnost, preskakovanje misli, neparlamentarnost, vendar spontanega šolarskega govorjenja ne kaže zavirati, ampak kvečjemu usmerjati. Po spontanem govorjenju je potreben voden, k povzemanju in k oblikovanju stališč usmerjen razgovor. Učenec se da disciplinirati tudi z raznimi postopki: organizira se skupina nastopajočih pred tablo, učenci z voditeljskimi sposobnostmi prevzamejo vodenje pogovora, določi se zaporedje obravnavanih vprašanj, ideje za govorjenje se beleži na spominske listke, zapisuje se nastopajoče in njihove osnovne misli, pripoved se snema na magnetofon.

Učenci iz višjih razredov imajo še vedno mnogo veselja do igranja. V vsakem razredu se najdejo učenci, ki posnemajo govor racmana Jaka, poskakovanje opice Judy ali hojo Charlesa Chaplina. Njihova igra je navadno groteskna, karikirana, treba jih je navajati na niansirano, kultivirano igranje. V razredu se ne da naštudirati kake zahtevnejše igre, pač pa se lahko najde prostor in čas za manjše pantomime, improvizacije in dramatizacije: *pripravljanje palačink, predstavljanje kipa, posnemanje hoje v temi, podajanje fiktivne žoge, oponašanje učiteljevega prihoda v razred, monolog o fiktivnem ptičku v roki, personificiranje zavrženega papirčka, dialog med metuljem in tulipanom, prodajanje časopisa, nakupovanje na trgu, telefonično vabilo, resničen ali namišljen intervju, čakanje na razglasitev rezultatov matematične naloge, dramatizacijo Volka in jagnjeta, odlomka iz Pepelke, zborna recitacijo Kronanja v Zagrebu, Lepe Vide.* Tudi razne družabne igre so lahko zelo podobne tem improvizacijam: *uganite, koga mislim (učenec opisuje zunanost in značaj vsem znane osebe, sošolci ugibajo, kdo je to), veriga pripovedi (trije, štirje učenci, ki drug za drugim prihajajo v razred, si posredujejo anekdoto, šalo, opis slike), trenutek resnice (učenec, ki predstavlja kako drugo osebo, odgovarja na razna kočljiva vprašanja sošolcev).* Iz takih iger čisto naravno raste potreba po osnovanju dramskega krožka na šoli.

Če mnogo gojimo konverzacijo in improvizacijo, ni težak prehod k pripravljenim govornim vajam. V vsakem razredu se najdejo pravi izvedenci za posamezna področja. Če preskrbimo primerno literaturo, se krog takih učencev še poveča. Treba je sestaviti načrt poročil in ga izobesiti v razredu. Tako se zvrstijo pred-

vanja o dirkah, tekmah, modnih spremembah, mladinskih gibanjih, zanimivih knjigah, filmih, kulturnih prireditvah, raziskovalcih, pevcih, pisateljih. Da bi se kakovost govornih vaj dvigala, sledi vsakemu poročilu razgovor o obravnavani snovi in kritika nastopa. Poleg navadnih govornih vaj organiziramo tudi bolj svečane ure. Dajemo jim razna zanimiva imena: *Pokaži, kaj veš o mladinski književnosti*, *Razgovor za okroglo mizo o povestih s pomorsko tematiko*, *Ustni časopis o vojni na Bližnjem vzhodu*, *Recital pomladanske lirike*, *Proslava dneva Rdečega križa*, *Župančičeva proslava*. Pri takih urah morajo učenci sami skrbeti za disciplino, napovedovanje točk, dekoracijo, glasbene vložke. Učitelj materinščine se samo tiho umakne med poslušalce, povabiti je dobro tudi razrednika ali kakega drugega učitelja. Neverjetno, kako se učenci pri teh urah zresnijo in potrudijo.

V zadnjih dveh razredih osnovne šole so učenci že toliko zreli, da lahko preidejo od nezahtevne konverzacije k bolj poglobljenim diskusijam. Z njimi se lahko razpravlja o osebnih problemih in raznih velikih temah: *Ali učitelji znajo pravično ocenjevati? Kaj mislite o prepisovanju? Pri kateri starosti gre dekleta lahko na sestanek s fantom? Kateri poklic je ugleden? Zakaj nismo tako bogati kot Amerika? Ali so sosedne države pravične do naših primorskih in koroških rojakov? Zakaj so nekateri ljudje religiozni? Ali je narava res ogrožena?*

Učence tak način razpravljanja sprva spravlja v zadrego. Treba je pripraviti primerno poročilo, tiskano ali slikovno gradivo za izhodišče diskusije, kompleksno temo razdeliti na podrobnejša vprašanja, organizirati predhodno diskusijo po manjših skupinah, narediti ustno ali pismeno anketo. Pri skupni diskusiji je treba ustvariti tako vzdušje, da bo vsak učenec vedel, da bodo njegove misli spoštljivo sprejete. Učenci svojih trditev ne smejo le postavljati, ampak jih morajo tudi dokazovati. Na koncu diskusije je treba narediti zaključke. Včasih uspeh diskusije na videz niti ni tako blesteč, pa vendar učenci še dolgo po njej razmišljajo o obravnavani problematiki.

Naši učenci dobivajo izkušnje o vodenju sestankov na razrednih urah in v klubih OZN. Prav pa bi bilo, da bi se osnovalo še več diskusijskih klubov. Posebno bi bilo dobro, če bi se učitelji materinščine zavzeli za bralne klube, kakršni vzporedno s tečaji za izboljševanje branja nastajajo v nekaterih deželah. Člani teh klubov med seboj izmenjavajo informacije in mnenja o knjigah, ki so jih prebrali. Šolski referati o knjigah so pogosto neosebni, dolgovezni, pri teh diskusijah pa se razpravlja o knjigah res na kratko in problemsko. Za učence je dragocen občutek, da se za branje ne odločajo zaradi obveznega šolskega branja, ampak zaradi širjenja svojega obzorja in zaradi diskusije s svojimi sošolci.

Poleg vprašanja snovi in načina organiziranja govornih vaj je važno tudi vprašanje približevanja knjižni pravorečni normi. To je dostikrat vzrok nesporazuma med učitelji in učenci: učence zanimajo predvsem zgodbe, ideje, učitelja pa jezikovna pravilnost. Po Goethejevih besedah govor ni plašč, ki se lahko sleče ali zamenja. Treba je veliko potrpežljivega vzgajanja in vaj, da učenci sprejmejo knjižni jezik in se sproščeno izražajo v njem.

V nižjih razredih imajo učenci še težave z izgovarjavo, zato so potrebne glasovne vaje. Zelo koristna so tekmovanja v hitrem izgovarjanju stavkov, ki so nasičeni z določenimi glasovi:

Gospa goska gaga: ga ga ga.

Kovačeva kokoš pod kovačevim kozolcem koruzo kavsa.

Pipike, pi pi pi: pijte, pijte!

Žagar žaga z žago žabo.

Ne sliši šum sap se šumečih (Kette).

A že čez in čez Žušma kot blisk spreleti (Murn).

Posebno težko otroci izgovarjajo r, v starem Rimu so mu rekli pasja črka (littera canina). Vadimo ga lahko ob prisrčnih ljudskih verzih:

Ko se škrjanček vzdiguje, poje:

Grem v nebo luknjo vrrrat,

grem v nebo luknjo vrrrat.

Ko se spušča, pa poje:

Sem svedrrrc spodaj pozabil,

sem svedrrrc spodaj pozabil.

Knjižne besede za razne barbarizme in vulgarizme otroci spoznavajo že v domačem okolju in v otroških vrtcih. Vendar se v šoli sliši še vedno mnogo barbarizmov in nepotrebnih tujk, za katere učenci ne vedo domačih besed. Tudi učitelj včasih ne pozna ali se ne spomni domačega izraza, vendar prav z iskanjem po slovarjih in s povpraševanjem lahko dá učencem posnemanja vreden zgled prizadevnosti za lepo slovenščino.

Barbarizem navadno zbode učitelja, še težje pa je slišati neustrezno besedo: *Cesta je posuta z makadamom — s kamenjem. To je storil v efektu — afektu. Z okna je padel cvetni lonček — cvetlični lonček. Moja mama je različna od drugih — drugačna od drugih.* Učenca opozorimo na neustreznost besede predvsem z vprašanjem: *Kaj si mislil s tem povedati?* Tako sam poišče boljši izraz ali pa mu priskočijo na pomoč sošolci.

Posebno težko je zamenjati nekatere pogovorne jezikovne oblike s knjižnimi. Učitelji materinščine smo vajeni razlagati pravopis in slovnico, korigirati naloge, manj izkušenj pa imamo z ustnimi jezikovnimi vajami (oral drill). Jezikovno obliko, o kateri so učenci poučeni, je treba še dolgo in potrpežljivo ponavljati, da pride v navado, npr.:

Dve žemlji, prosim.

Dve skodelici čaja, prosim.

Dve peresi, prosim.

Dve knjigi, prosim.

Dve žogi, prosim.

Z mamo sva šli nakupovat.

S teto sva šli na izlet.

Z Mojco sva se šli sankat.

Z Ivanka sva se šli drsat.

Z Vesno sva šli v šolo.

Težje kot likati posamezne stavke, je skrbeti za koherentnost celotne pripovedi. Učenec ima v svojem spominu optično sliko, kakršne njegovi učenci nimajo. Ko pripoveduje, uporablja ohlapne izraze, pušča praznine v pripovedi, prehitava z mislimi, npr.:

— *Sklenili smo, da bomo šli na majski izlet na morje, zato smo si razdelili vloge.*

— *Kakšne vloge vendar?*

— *Sklenili smo, da bomo igrali Županovo Micko, da bi si zaslužili denar za izlet.*

Treba se je zanimati za doživljaje učencev, slediti njihovi pripovedi in povpraševati o nejasnih delih pripovedi. Učence pa je treba navajati na nadrobno, slikovito, načrtno pripovedovanje in na zainteresirano in kritično poslušanje.

Pri govornih vajah je treba reševati poleg organizacijskih in jezikovnih vprašanj tudi mnoge človeške probleme. Dostikrat se učitelj znajde v položaju, ko lahko kaj hitro narobe reagira.

Učenci pripovedujejo tudi takšne doživljaje, ko niso ravnali po merilih lepega vedenja in moralnega obnašanja, čeprav tega prav nič ne obžalujejo. Če se učitelj pokaže moralizatorskega, se zaprejo in takih zgodb ne pripovedujejo več. Pri moralnem vzgajanju je treba biti širokosrčen in dolgoročen.

Učenci povedo marsikaj zaupnega o starših in učiteljih. Včasih je treba tolmačiti nagibe kakšnega ravnanja, včasih je treba tudi priznati, da se jim je zgodila krivica. Vedno pa se je treba izkazati vrednega zaupanja.

Sredi brezskrbnih govornih vaj kak učenec čisto nepričakovano pove pretresljivo zgodbo o alkoholizmu, razporoki, samomorilskih mislih. Treba mu je prisluhniti. Učitelj in učenci tedaj spoznajo, zakaj je ta učenec nekaj posebnega, in ga začnejo gledati z drugačnimi očmi. Tako se pri govornih vajah ne oblikuje samo govorna sposobnost, ampak se vzpostavljajo tudi pristnejši medčloveški odnosi.

ODLOMKI IZ GOVORNIH VAJ

Moje črke B

1. B: Črta ni ravna. Zgornji trebuh je večji kot spodnji.
2. B: Sedaj je spodnji trebuh prevelik. Ta je še slabši kot prvi.
3. B: Ta je v redu.
4. B: Joj, ta je bolj 8 kot B!
5. B: Lep, samo trebuha nista enaka.
6. B: Malo postrani je.
7. B: Čez črto sem šel.
8. B: Ta je še kar lep.

1. razred

Pogovor o Indiji Koromandiji

Otrok sprašuje:

- Zakaj te vsaka stezica pelje ravno v Rim?
- V starih časih so ljudje iz vseh krajev sveta hodili v Rim na božjo pot.
- Zakaj je v Indiji Koromandiji vse zmešano? Bonbončki visijo z drevja, potičke so pod grmovjem?
- To je izmišljena dežela, v kateri dobiš vse, kar si želiš.
- Zakaj se potica smeje?
- Morda se je pri peki razpočila, da spominja na smejočega se človeka.
- Ali se je dedek napil cvička, da ga ni nazaj?
- Najbrž.
- Pa zakaj ga že od lanskega leta ni domov?
- Morda je umrl, otroci pa mislijo, da je odšel v Indijo Koromandijo.

Učitelj sprašuje:

— Kaj bi pa ti želel, da bi bilo v Indiji Koromandiji?

— Drevo s pečenkami, grm s klobasami, drevo s kruhom, drevo s tortami, grm s sladoledi, grm z lizikami, potoček oranžade, potoček limonade, potoček kokte...

2. razred

Šala

Prvi otrok pripoveduje:

Peter je rekel: »Očka, posodi mi dinar!«

Očka je rekel: »Kako naj ti ga posodim? Ali tako, da ga boš vrnil?«

Peter je rekel: »Ne, tako, da bom kupil sladoled.«

Drugi otrok pripoveduje:

Peter je rekel očetu, če mu posodi dinar.

Očka je vprašal, če mu ga bo vrnil.

Peter je rekel: »Ne, sladoled bom kupil.«

4. razred

Glejte ptička

— Glejte, kakšnega ptička sem ujel! Joj, kako je lep! Po trebuščku je rumen, glavico ima črno, pod očesom ima belo liso, perutke so modre, rep je tudi moder. Ali uganete, kateri ptiček je to?

— Sinička.

— Mhm, sinička. Zdaj jo pa nesem ven, ker ni rada na toplem.

5. razred

Padec s kolesa

Pripoved:

Biş səm majhən, pa səm se učiş vozit s kolesom. Potem səm se pa en dan že nauçu, pa səm biş mal vaţən, pa səm reku, da se bom miţe pelouş neki časa. Potem səm pa ob robnik ob cesti s kolesom zadeş, pa səm padu po tleh, kokər səm biş doşh in širok. Na nosu səm imeş . . . po nosu mi je pa kri tekla. Potem . . . čez tri dni səm imeş na nosu pa tako hrasto, kokər de səm se s čokolado namazouş.

Spis:

Ko sem bil majhen, sem se učil voziti kolo. Neki dan se mi je posrečilo zapeljati. Postal sem domišljav. Rekel sem si: »Miže se bom peljal.« Zamizal sem in se peljal dve, tri sekunde. Potem sem padel, kot sem bil dolg in širok. Po nosu mi je tekla kri. Potem sem čez tri dni dobil tako krasto, kot bi se namazal s čokolado.

7. razred

Zgodba moje mame

Moja mama je bila bolj žleht, zato je njena mama rekla, da jo bo dala v zavod. Moja mama je pa pobegnila. Pri mesarju so imeli hudega psa, bernardinca. Nobe-nega ni pustil k sebi. Mamo je imel pa rad. Zlezla je k njemu v uto. Kadar so prinesli psu jest, je potegnila skledčko k sebi in jedla, malo je pa pustila za

psa. Gospodarju se je čudno zdelo, kaj je v uti. Nekega dne je odvezal psa in pogledal v uto. Videl je mamo. Vzeli so jo v hišo. Potem je prišla nuna, da jo bo odpeljala v zavod, pa je niso dali.

6. razred

Ali ti je bolj všeč knjiga ali film o Kekcu?

Meni je bolj všeč film,

ker ima vesel konec,

ker ostanejo v filmu vsi živi, v knjigi pa več oseb umre,

ker ostaneta Kosobrin in Volkec živa,

ker ostane tudi Bedanec živ, za kazen pa mora v druge kraje,

ker v filmu vidiš okolje in ljudi, v knjigi pa si jih moraš sam predstavljati,

ker so v filmu vidiš Kekca, kmečke hiše, živali,

ker v filmu vidiš Kekca, Bedanca, Kosobrinčka in druge osebe,

ker sem se v Vevčah kopal z igralcem, ki je igral Kekca.

Meni je bolj všeč knjiga,

ker se pri branju bolj poglobim.

Razočaralo me je,

da so v filmu spreminjali vsebino knjige.

Prej sem prebral knjigo, kot gledal film,

zato je bila zame knjiga bolj napeta.

5. razred

Literatura: Ahačič Draga, Mladina na odru, Ljubljana 1969; Bertonec Ivan, Metoda predavanja in nekaj o govorništvu, Ljubljana 1965; Bertonec Ivan, Vodenje sestankov, Kranj 1969; Mamuzič dr. Ilija, Nastava usmenog i pismenog izražavanja u osnovnoj školi, Beograd 1965; Mioč Jelena, Priručnik za nastavu početnog čitanja i pisanja, Beograd 1968; Razvijanje govora v predšolski dobi, Ljubljana 1967; Težak Stjepko, Govorne vježbe u nastavi hrvatskosrpskog jezika, Zagreb 1965; Tidyman Willard and Butterfield Marguerite, Teaching the Language Arts, New York, 1959; Trdina Silva, Govorne vaje v seminarju slovenskega jezika, JiS 1969; Trdina Silva, ... Orator fit, JiS 1955/56; Vatovec Fran, Retorika ali govorništvo in javno nastopanje, Maribor 1968.

Silvo Fatur

Gimnazija v Postojni

PREŽIHOV VORANC, KOT GA LAHKO PREDSTAVIMO V SREDNJI ŠOLI

Nekakšna umetnost je predstaviti pisatelja, pesnika ali dramatika v vsej njegovi mnogoterosti, čeprav ne do vseh potankosti in razsežnosti, a dovolj dojemljivo (psihološko pedagoški vidik) in prepričljivo (literarno zgodovinski in estetski vidik), če učitelja slavista omejuje strogo odmerjeni čas; pa čeprav si je ta čas odmeril sam, pač pod pritiskom neomejenega in praktično neomejlivega učno-vzgojnega gradiva, ki na vse strani sili skozi učni načrt za slovenski jezik in književnost.

V gimnaziji so ob sedanjem učnem načrtu za Prežiha na razpolago tri ali štiri, morda pet ur v 4. letniku. Učenci tega razreda so stari 18—19 let. Kljub velikim individualnim razlikam moramo torej računati z naslednjimi značilnostmi pozne adolescence:

- Mladostnikov fizični in duševni razvoj je ta čas v bistvu končan, pubertetni viharji so v glavnem mimo;
- posameznikova umska zmogljivost pa še pridobiva na širini, moči in globini, če dajemo duševnim energijam možnost, da se razgibljejo;
- mladostniku se krepi sposobnost za čutno dožemanje sveta in za sklepanje, čustveni element spoznavanja pa popusti;
- značilna za ta čas je velika potreba po dialogu o svetovnonazorskih problemih;
- enako značilno je globlje doživljanje zakonov objektivnega sveta;
- izostri se pogled na vrednostni svet, na svet humanističnih, socialnih in tudi estetskih vrednot;
- svetovni nazor teži k oblikovanju sklenjene podobe sveta;
- poudarjeno se uveljavljajo mladostnikovi ustvarjalni interesi.

Kako naj se torej lotimo stvari? Samorastnikov, treh velikih romanov in ne nazadnje prisrčnih Solzic? — Nakazal bi rad eno od možnosti, uokvirjeno s petimi učnimi urami.

1. ura

Po napovedi teme in smotra je treba dijaka najprej zagreti za problem. Več možnosti se ponuja. Ena izmed njih je obujanje doživljanja Prežihovih besedil v osnovni šoli in doživetje Samorastnikov, ki so jih do tedaj že morali vzeti v roke kot domače branje, enako kot — po lastni izbiri — tudi enega od treh romanov. Izkušnje kažejo, da se naši šolarji v osnovni šoli srečajo vsaj s Solzicami in da jih Solzice resnično vznemirijo in prizadenejo. Ob domačem branju na srednji šoli pa se dijaki običajno zamislijo ob Metini zgodbi in ob nesrečnem uporuh kranjskih Janezov v Judenburgu, pri obračunu razjarjene množice s krčmarjem Gnido ali ob usodi Černjakove terbe. — Obujanje vtisov in doživetij samo od sebe vsili pretežno pogovorno metodo dela.

Dalje velja vztrajati ob Samorastnikih. Citirati kaže tudi naslednji Prežihov tekst, ki ga navaja J. Vidmar v pogovoru k prvi izdaji teh novel v knjigi 1940. leta:

»Že rano sem videl očetovo veliko trpljenje . . . Včasih je snel klobuk sredi dela in začel na glas moliti . . . Posebno sem si zapomnil najino pot v mlin. On je nosil naloženo vrečo moke na svojih orjaških plečih, jaz pa sem korakal za njim. Bil je čisto kriv in njegovo dihanje je bilo podobno hropenju. Počasi se je pomikal v klanec, čul sem, kako škripljejo njegove kosti, in videl, kako mu drgetajo noge. Bal sem se, da mu bodo skočile v bokih iz sklepov in da se bo razsul pod živinskim tovorom. Debele žile na njegovih močnih rokah so zabrekle in skozi se je natančno videla valujoča kri . . .«

Besede z veliko prizadetostjo pripovedujejo o Vorančevem zgodnjem doživetju nečloveške vpreženosti v delo, kakor ga je spoznal in občutil ob svojem očetu in kmalu tudi na svojih ramah. Tudi sam je bil samorastnik!

Razgovor seveda ne bo mogel biti izčrpen. Učiteljev osnovni namen bo — urediti gradivo. Vsekakor se bo mogel in moral nasloniti tudi na znanje, ki ga bodo četrtošolci tisti čas že imeli od zgodovine, sociologije in filozofije (načelo korelacije), v le-to pa bo moral organsko vpletati bistvene podatke iz Prežihove bio- in bibliografije, saj so odlična ponazoritev družbenopolitičnega dogajanja med obema vojnama in še posebej desetletja pred 1941. letom; ta zunanja dogajanja pa — v nasprotni smeri — bistveno pogojujejo Vorančev značaj, njegovo človeško, politično in pisateljsko naravnost (sociološki vidik). Izredno ilustrativno je s tem v zvezi na primer nastajanje vseh treh romanov, zlasti zgodba o rokopisu za Doberdob, ki je nastajal kar trikrat. — Vsi ti podatki so nepogrešljivi za razumevanje Prežihove angažirane umetnosti. Podčrtati kaže, da je mimo Vorančevega dela v učnem načrtu le malo tēm, ki se jih da izkoristiti tako vsestransko. Ko se ura nagne h koncu, pa kaže dijakom posredovati približno takle zgoščen povzetek: Knjiga o samorastnikih je središče Prežihove ustvarjalnosti, nastala je v času njegove največje ustvarjalne moči. Z mnogimi vezmi je vpeta v književna prizadevanja tistega časa, ki ga na Slovenskem obvladuje socialni realizem; v tem smislu jo smemo šteti za zelo tipično. Skoznjo seva avtorjev aktivni odnos do sveta in življenja, njegov socialistični in komunistični nazor. — Ko so Samorastniki izšli v knjigi (1940. leta), jih je marsikdo, posebej novelo *Boj na požiralniku*, razumel tudi zgodovinsko simbolno¹. *Boj Dihurjeve družine* s požiralniki, ki so jim goltali zemljo, je marsikdo razumel kot poziv na boj zoper grozeče požiralnike fašizma in nacizma, ki so se začeli raztezati tudi po zemlji majhnega slovenskega naroda.

Uro se da učinkovito zaključiti s citiranjem dveh predzadnjih odstavkov iz že omenjenega predgovora k *Samorastnikom* 1940², kjer J. Vidmar domišljeno primerja Prežiha s Kranjcem (tega smo obravnavali že prej). Ravno to primerjanje pa sproži v mladih glavah nove miselne tokove, ki se jih da v naslednjih urah dobro izkoristiti pri ugotavljanju estetske teže Vorančeve umetnosti.

Za domačo nalogo dijakom naročimo, naj si omenjeni Vidmarjev esejček preberejo v celoti, saj bodo v njem našli še nekaj izhodišč za nadaljnje obravnavanje teme.

2. ura

Najprej sporočimo, da bodo naslednje tri ure namenjene nadrobnejši obravnavi novelice *Prvi spopad*. Dijakom se bo to zdelo vsaj nekoliko nenavadno. Saj jim ta zgodbica — tako kažejo izkušnje — lebdi bolj na robu zavesti, mnogo globlje pa so se vanje zajedle nekatere druge, fabulativno slikovitejše novele, na primer *Vodnjak*, ali pa zgodba o *Karnicah*. Dva razloga sta, ki vsiljujeta izbiro: 1) izredna umetniška teža tega besedila, ki pa se sama po sebi odpre le izoblikovanemu esteskemu okusu, 2) kratkost, ki omogoča dovolj natančno obravnavo v razmeroma kratkem času, tako da lahko spoštujemo tudi načelo celovitosti obravnave.

¹ Glej M. Borštnik, *Spremna beseda in opombe k Samorastnikom*, Kondor 14, MK 1957!

² Razgledi v književnosti 1918—1941, uredil F. Zadavec, Kondor 63, MK 1963, stran 178.

Dijakom za uvod povemo, da je bil prvotni naslov novelice Prvo srečanje, očitno pa se je pisatelju samemu zdelo, da to zveni dokaj brezbarvno, nekam miroljubno, in jo je preimenoval v veliko ostrejši in dosti ustrežnejši Prvi spopad. — Spopad! Spopadanje je sploh ena najbolj tipičnih značilnosti Prežihovih junakov, prvinsko spopadanje z naravo in družbo, z zemljo in vodo — za zemljo (Boj na požiralniku), z gospodarsko in družbeno krizo — za vsakdanji kruh (Jirs in Bauh, Odpustki, Jamnica), z zemljo — za vodo kot elementarno človekovo potrebo (Vodnjak), z živaljo (Jirs in Bauh), s strojem (Prvi spopad), z oblastjo (Požganica, Doberdob, Jamnica). Za Prežihove junake je značilna žilava neuklonljivost, ki se zdi, da je eno s pradavno koroško zemljo (Dihurji, Radmanca, Borovnik, Meta), in izredno logično raste iz prvinskega, komaj zavednega boja posameznikov za golo življenje v boj za kruh in pravico pa v družbeno revolucionarno vrenje množic, ki zadobiva znatne razsežnosti v vseh treh romanih.

Potem morajo novelo dijaki doživeti. To doživljanje pa je v veliki meri odvisno od smiselnega in premišljenega učiteljevega branja. A na to branje učinkujejo vsakokratne zunanje okoliščine, ki so mnogokrat neugodne in onemogočajo potrebno zbranost, zlasti ker branje Prvega spopada traja razmeroma dolgo, kakih 20 minut. Zato je smotrno, da imamo besedilo posneto tudi na magnetofonski trak, ki nepopolno, a vendarle zadosti učinkovito opravi delo za nas³.

— In ko se branje ali posnetek izteče, po nemem psihološkem premoru, ki sledi, lahko sklepamo, kako je novelica poslušalce zgrabila. V tem trenutku smo dosegli vrh! — Če pa tega premora ni — to se včasih lahko zgodi, iz raznih razlogov — potem bo vse naše nadaljnje početje bolj ali manj brez haska. Zato je potrebno temu vprašanju res posvetiti vso pozornost in zagotoviti najboljše okoliščine, ki doživetje omogočajo⁴. Če pa doživetje je, potem je naša naslednja naloga, to doživetje »opredmetiti«, zadevo je treba potisniti s čustvene na razumsko raven, saj navsezadnje gre za proces estetskega ozaveščanja.

Spet se odpira več možnosti, a od ure nam je ostalo kvečjemu 15 minut in s tem moramo računati. Če je ustrezno ne zaokrožimo, je uspeh zmeraj le polovičen. Za nadaljevanje se zdi ustrezna naslednja pot: Dijakom kaže povedati, da ob pozornem opazovanju razmeroma lahko odkrijemo 4 dele novelice, ki določajo njeno kompozicijo:

— uvod, sestavljen iz dveh delov, splošnejšega, razmišljujočega prvega — ter konkretnejšega, pripovedujočega drugega dela; obseg: 1 + 0,5 strani (v Kondorju);

— »prvo srečanje« Čarnoglavove družine s strojem, ki je prvo jedro novelice; obseg: 1,5 strani;

³ Na magnetofon »zrecitiramo« besedilo že doma, ko smo za to v dobri formi, ali nam ga že prej prebere kak za branje in recitiranje nadarjen učenec ali celo igravec. Vendar naj vprašam: Kdaj bomo slavisti dočakali kaj več takega gradiva na ploščah, ali še bolje — na trakovih? Čigava skrb bi morala biti to? — Tudi nekateri humanistični predmeti nas, kar se »opremljenosti« tiče, že prehitujejo, da o naravoslovnih sploh ne govorimo!

⁴ O šolski interpretaciji leposlovnega dela so marsikaj dognali in napisali na Hrvaškem. Naše izkušnje se z njihovimi ujemajo. V roke velja vzeti zlasti delo Dragutina Rosandića, Nastava hrvatskosrpskog jezika i književnosti (Školska knjiga — Zagreb, 1970) in druga.

— »prvi spopad« s strojem, ki je drugo jedro in v njem vrh pripovedi; obseg: 4,5 strani;

— zaključek, ki se navezuje na drugi del uvoda in obsega vsega 3 vrstice.

Po navedenem se da sklepati na klasično zgradbo besedila. Dijakom naročimo, naj doma novelico še enkrat preberejo in kar se da natančno razmejijo njene dele, izsliščijo naj dogodke, ki zgradbo utemeljujejo⁵.

Potem preusmerimo pozornost še na uvod, na njegov prvi del in navezujoč na tisto, kar smo o avtorju povedali 1. uro, ugotovimo, da Voranc uvaja pripoved o nečloveškem spopadu ljudi s strojem z razmišljanjem, ki ga izdaja za komunist, dobro podprtega s poznavanjem marksistične misli. Kmet kot zasebni proizvajalec se mu vidi »kot na viseči drsalnici«, ob tem »spodnji konec drči v proletarsko negotovost, gornji konec . . . se da doseči le po neumornem napor- nem plezanju . . .« Ali, kot je povedal s podobo, če ti bo uspelo navzgor, »boš nosil roke na hrbtu«, se pravi, da boš postal gospod, če pa boš zdrknil, se boš »znašel na cesti«, postal boš berač. — No, Vorančevi kmetje so zvečine drseli navzdol, tako je namreč bilo v tistih hudih letih svetovne gospodarske krize. Čarnoglavovo gospodarstvo je bilo — tako je avtor poudaril že v prvem stavku — le eno od »tisočerih kmečkih gospodarstev na Slovenskem«, ki so se tista leta krčila v strahovitih naporih za obstanek. Prežih je o njih razmišljal kot sociolog in bojeval se je za razrešitev teh hudih stisk kot pravi komunist.

3. ura

Jezik je izrazno sredstvo besedne umetnosti. Jeziku in slogu bomo odmerili naslednjo uro našega časa.

Josip Vidmar v že omenjenem uvodu k Samorastnikom ugotavlja, da Voranc:

— svoje »*ljudi*, njih življenje, delo in usodo razume in pozna do kraja iz lastne izkušnje, iz velikega sočutja, iz velike ljubezni, ki jo je nekoč čutil do svojih najbližjih;«

— vendar »kljub tej osebni prizadetosti njegovo čustvo ni ne osladno in ne sentimentalno«;

— našel si je »svoj način pripovedovanja . . ., ne ustavlja se pri podrobnostih, ne pri zunanjih ne pri psiholoških, ne opisuje statično in ne razlaga«;

— Vorančeva »pripoved je kratka in plastična ter slika z mogočnimi zamahi;«

— ne pozna »umetnega kopičenja motivov, ki bi po sili izzivali bralčevo so- čutje, ne sentimentalnosti ne nabrekliga opevanja bridkega trpljenja«;

— Voranc je »skoraj neusmiljeno stvaren« (vse podrčtal S. F.).

Ti citati morejo biti dobro izhodišče za izpeljavo 3. ure. K slogovni analizi kratkega odlomka, in sicer drugega dela novelice, ki smo ga označili kot »prvo sre- čanje« Čarnoglavove družine s strojem, bomo pritegnili vse dijake; možno je, da se odločimo za individualno ali za skupinsko delo.

⁵ Ta domača naloga ima še poseben namen: »prisiliti« hoče dijake k natančnemu branju, ker je nadrobno poznavanje »gradiva« eden izmed pogojev za uspešen nadaljnji pouk.

Najprej bomo skupaj ugotovili, da so se Čarnoglavi mlatilnice nenavadno razveselili. Novica jih je »presunila«, »mlatilnica je bila njihov sen, njih skrivna, prešerna želja«; ker je cepec v soseski pomenil zaostalost in siromaštvo, je novica zlasti v otrocih povzročila »novo veselje«.

Le 10 vrstic dalje pa že beremo o nezaupljivosti, ki se je vsiljevala otrokom, čeprav »vsa odurnost ni mogla potlačiti veselja, da so zdaj Čarnoglavi prenehali biti zadnji v soseski.«

Kaj je zdaj v teh 10 vrsticah, kar je v otroških srcih in pameti sprožilo nezaupljivost, ki se je z očetovim pripovedovanjem o »nevarnostih« in »grozodejstvih« strojevega »železnega žrela, ki žre prste« in dela »berače«, sproti spreminjala v »zono groze«?

Najprej teh 10 vrstic še enkrat zbrano in smiselno preberimo:

»Tisti dan, ko je Čarnoglav pripeljal stroj, je bil pri hiši praznik otrok. Pogled na mlatilnico, ki je čepela privezana na garah kot pošast, sicer ni bil vabljev; stvar je bila zaprašena, črnikasta, neprijazna, ledena in tuja, nič toplega, domačega ni bilo na njej. Dvoje mogočnih koles z gonilkami ji je bilo ob bokih, eno kolo zobčasto, črnikasto, železno hrbtišče naboklo, zadaj pa temno žrelo, prepleteno s strašnim železnim zobovjem. Debela, zasušena plast prahu iz Tepanovega gumna, kjer je mlatilnica mlatila že 20 let, je pokrival to črno, odurno pošast.«

Zdaj pa posameznikom ali skupinam, odvisno od tega, ali smo se odločili za individualizacijo tega dela učne ure, ali za skupinsko obravnavo, razdelimo takle »test«⁶.

Razrešite naslednje naloge, odgovorite na naslednja vprašanja!

1) Ne bo težko ugotoviti, da pisatelj v tem odstavku pobleže predstavlja mlatilnico. Nekoliko težje bo ugotoviti, kako to počne. Kako? (Navodilo: podčrtajte najustreznejši odgovor!)

- a) opisuje jo zelo natančno, statično
- b) preprosto popisuje, predvsem njene delovne lastnosti
- c) nekako oživlja jo, in to s hitrimi potezami
- d) predvsem razmišlja o človeku in o stroju.

2) Če ste izbrali najustreznejši odgovor, vam ga zdaj ne bo težko utemeljiti. Vsaj štiri besede (samostalnike) boste hitro našli (z njimi pisatelj poimenuje nekatere zunanje dele stroja), ki vaš odgovor na prvo vprašanje lahko utemeljijo.

To so:

3) Prežih pa zna pogosto, in to je ena najbolj izvirnih značilnosti njegovega pisanja, z enim stavkom ustvariti živo vez med človekom in stvarjo, med neživim in živim, tudi med človekovim fizičnim in duševnim svetom. V našem pri-

⁶ »Test« smo seveda pripravili že prej in ga razmnožili na ciklograf, ki ga imajo že mnoge šole, in je v težnji po modernizaciji pouka tudi slavistu odličan pripomoček pri različnih nalogah in mnogih novih prijemih.

meru je ta živa vez med človekom in strojem, ki je pravzaprav vdiranje pojavnosti stroja v otroško zavest. Gre za niz besed, ki je besedna figura, imenovana stopnjevanje ali klimaks, sestavljen iz 5 pridevnikov, če odštejemo en veznik (in) vmes, in ki so, če jih opazujemo v nizu od leve proti desni, vse bolj izrazni. Poiščite in navedite ta klimaks!

4) Do tu je šlo, ali ne. Poskusite zdaj odgovoriti še na naslednje, nekoliko težje vprašanje! Kaj je pravzaprav storil pisatelj, če je na začetku odstavka zapisal, da je mlatilnica »čepela privezana na garah kot pošast«, na koncu pa jo je kar imenoval »to črno odurno pošast« (podčrtal S. F.)?

Po izkušnjah sodeč lahko pričakujemo dokaj enoglasne odgovore na prva tri vprašanja, na četrto pa bodo mnogo bolj pisani. Torej:

1) nekoliko oživlja jo, čeprav s hitrimi potezami

2) boki, hrbtišče, žrelo, zobovje

3) mlatilnica je bila: zaprašena, črnikasta, neprijazna, ledena (in) tuja.

Po pretresu odgovorov na 4. vprašanje pa je prav, če ugotovimo naslednje: s postopkom oživljanja stroja pisatelj pravzaprav opis stopnjuje od preprostejših primere — k veliko močnejši personifikaciji. — V tem pa je živost in moč obravnavanega odstavka.

Pa še to. Mati Čarnoglavka, ki je »opazovala strojno pošast«, ne da bi se je dotaknila, nekako od strani, je bila prva, ki je v sebi spoznala: »Zdaj se je tudi na naše gumno naselila ljudska martra.«

Od tu dalje — učenci so zdaj zagreti — bomo ob branju posameznih stavkov opazovali predvsem dvoje: pisateljevo vztrajanje pri opisovanju stroja kot žive pošasti in pri njegovem opisovanju strahovito napornega človeškega dela v spopadanju z njo, s to pošastjo. Stvari bodo tekle približno ob takihle poudarkih: Dramatični boj je začela mati, s tem da je po stari navadi poškopila stroj z blagoslovljeno vodo. Čarnoglavci so se postavili na odrejena mesta, »pripravljeni za spopad«. Materine besede »Bog in sveti križ!« so se »glasile kot vojna napoved«. Potem je stroj »zarigal in stekel«. Prvi snop se je »izkozlal« skozi »žrelo« ... In tu je spet tista za Prežihovo pripovedovanje tako značilna živa vez med človekom in stvarjo: »Žrelo je goltalo, hropelo in pljuvalo, gumno se je treslo, po ušesih je šklepetalo, po nogah gomazelo, po rokah je škrtalo«.

Čarnoglav je edini že vnaprej vedel, kaj pomenijo ročne mlatilnice; zavedal se je, da ima šibkega pomagača. Zato je napel vse svoje sile, nagrbil se je kot žival. »Njegova čokata postava se je zgrbila, njegov obraz je zalivala kri. Žile so se mu nabrekli, počasi ga je začelo greti, začel ga je oblivati znoj...« — Francuh, ki se je zagnal s polno vnmemo, je hitro spoznal, s čim ima opravka. »Že po nekaj krogih so začele pesti popuščati, prsi so se mu prenapolnile s sapo, da jo je moral odvajati s široko odprtimi usti.«

»Železni maček« pa je »hropel in bljuval«. In če se je kdaj zgodilo, da je »žrelo požrlo predebelo zalogo, se hotelo zagoltati«, sta »Čarnoglavu in Francuhu narasla hrbta, oči so jima stopile iz jam, morala sta vleči z zverinsko močjo...« Če pa Andruh, ki je odkopaval slamo, ni bil zadosti hiter, »je mlatilnica zatulila«.

Mati je s svojega delovnega mesta škilila na vse to živalsko naprezanje in »srce se ji je stiskalo od bolečine«, zlasti ko je videla, kako se Francuhu »lepijo lasje na mokri tilnik, kako se mu širijo nosnice, kako mu krvavé oči«. Tik pred seboj pa »je videla skrivljena pleča svojega moža, čula je pokanje njegovih kosti in vohala njegov znoj«.

»Čarnoglavi so delali šele nekaj dobrih minut pa se jim je zdelo, da so vpreženi v stroj cele ure,« ugotavlja pisatelj.

Če zdaj na kratko povzamemo: hudo je bilo, »po rokah je škrtalo«, »po nogah gomazelo«, postave so se med naprezanjem »zgrbile«, kot se zgrbita vprežni konj ali vol pod pretežkim bremenom, žile so se »nabrekli«, »znoj«, dihali so »s široko odprtimi usti«, posebno gonilcema sta spet »narasla hrbta«, »oči so jima stopile iz jam«, mati je videla, kako se jima »širijo nosnice«, kako »krvavé oči...«

To delo ni bilo človeško delo, to je bilo živalsko naprezanje trdoživih in redkobesednih ljudi.

Potem pisatelj prek »rahle omotice« stopi v Francuhov in Čarnoglavov duševni svet. Sledijo štirje odstavki, v katerih se malone vsi stavki končujejo s pikčastimi pomišljaji, z zamolki... To ustvarja vtis vrtooglave naglice, ki je značilna za gibanje miselno predstavnihi zvez v človekovi zavesti.

Štirinajstletni Francuh zbeži od prenapornega dela v sanje o lepšem, o šoli... Čarnoglav odpotuje v svet lepih načrtov zase in za svojo družino, v prihodnost..., kajti tudi njegove »žilave roke«, vajene trdega dela, »v tako trdni vpregi še niso bile dostikrat«.

In končno: »H-o-o-o-j!« Konec dela. Vstopi pisatelj in ugotovi: »Mlačev je trajala dobrih deset minut, a skozi glave Čarnoglavov je v teh desetih minutah švignilo vse njihovo življenje... z vsemi lepotami, z vsemi bridkostmi, z vsemi sanjami... Kaj vse stori tak stroj, kako ti znori možgane, da rojijo kakor obsedeni...«

Potem Čarnoglav »z izbuljenimi očmi«, a »zmagoslavno« ugotovi: »Ni bilo prehudol!«

Spopad je končan. Stroj je v dinamiki dela postajal bolj in bolj pošast. Ljudje, vpreženi vanj, pa so se ob strahovitem, nečloveškem naporu postopoma spreminjali v živino. Stroj in človek sta se torej ob istem delovnem procesu malone poistovetila, še več, na trenutke se zdi, da je celo človek spodaj, suženj. Čarnoglavu se to nekako od daleč zabliska in mu šine skozi zavest: »To je hudič, ko si vedno suženj te kruke...« In: »Človek ni črna živina.«

Zdaj lahko zaključimo, da je v središču pisateljeve pozornosti pravzaprav človekovo delo. Delo, ki je prisila in muka, sredstvo za goli obstoj, pritisk nujnosti — in je daleč od dela, ki pomeni uresničevanje lastne osebnosti. To je delo, ki človeka zaslužnjuje — in že daleč od tistega ustvarjalnega dela, ki naj postane človekova življenjska vsebina in najvišje zadovoljstvo. To je, kot je dejal Marx, bivanje v »kraljestvu nujnosti«, ki je daleč daleč od »kraljestva svobode«, kajti »kraljestvo svobode se začneja dejansko šele tam, kjer se neha delo, ki ga do-

loča stiska in vnanja smotrnost«. Tako je sodil Marx v Kapitalu. Prežihov Voranc se je za to »kraljestvo svobode« bojeval vse življenje in na najrazličnejše načine: kot pisatelj, kot publicist, kot strankin aktivist in politik, kot človek — humanist.

4. ura

Po kratki ponovitvi osrednjih spoznanj iz prejšnje ure začnemo z vprašanjem: Ali je mogla ostati v vseh teh živinsko vpreženih ljudeh vsaj trohica človečnosti? Kakšni so kot ljudje? Kako pisatelj gleda nanje in kako jih oblikuje? — Vidmar je zapisal: »Skoraj nikjer ni v teh povestih pripovedovanja o notranjem preživljanju ljudi in vendar so njihova srca razumljiva in jasna. Razloženi so z dejanji in dogodki, z zunanjo stvarnostjo, ki je zadana s popolnim poznavanjem in sugestivnostjo, ki je često neznanska.« Prav s tega vidika si bomo poglobljevali nastajanje in končno podobo matere Čarnoglavke.

Spet se bomo odločili za skupinsko delo. Naloga vseh skupin bo, poiskati in podčrtati tiste besede in stavke, ki se nanašajo na mater. Počeli bomo pravzaprav isto, kot v enem delu prejšnje ure, le da bo težišče še bolj premaknjeno z učitelja na učence. Prva skupina bo dobila prvi, druga drugi, tretja, četrta, in peta pa po tretjino tretjega dela, s čimer bomo tudi smotrneje izrabili čas. Po kakih desetih minutah bo iz poročil pa z učiteljevo aktivnostjo začela nastajati takale podoba:

Prvič se mati pojavi na 2. strani. — Očeta nenavadno dolgo ni bilo iz cerkve in Čarnoglavina se je vznemirila. Moralo se je zgoditi kaj nenavadnega. »Čarnoglavka je bila več na pragu kot pri ognjišču in je strmela tja v les«, od koder bi se morala prikazati moževa postava, pripoveduje pisatelj. Skrb se je naselila v hišo, pa čeprav se je Čarnoglav zamudil le za eno uro. To je prvi položaj. In drugi: Ko se je mož približal in je žena zagledala njegov »veličastni« obraz, ji je »takoj zamrlo vprašanje na ustnicah.« Mož pa je »izsul pred osuplo družino«, a na njen naslov: »Mati, kupil sem mlatilnico! . . .« — To je drugi položaj. Zanj je značilna nekakšna nenavadna globina pisateljevega snemanja, ki prepričljivo lovi v govorni posnetek zunanji svet, gibe, poglede, ljudi, njih redkobesednost, čustva in razpoloženja, ne da bi o vsem tem meditiral. Tako tudi v tretjem položaju. — Medtem ko so otroci mlatilnico navdušeno ogledovali in jim je Čarnoglav »napravil pridigo o nevarnostih, ki jih je ta novi stroj ves poln, kljub vsej svoji koristnosti«, je mati »nekako talovna opazovala strojno pošast« in »ni se je dotaknila«. Potem pa je prva zaslutila in povedala: »Zdaj se je tudi na naše gumno naselila ljudska martra.«⁷ Takšno je bilo Čarnoglavkino »srečanje« s strojem. Začela pa je tudi »spopad« z njim; v tem spopadu je dosegla svoj človeški vrh.

Preden so se lotili dela, je »prinesla piskrček žegnane vode in s hojevo vejico poškopila mlatilnico ter vse navzoče«. Bilo je kot pradaven obred. Potem je rekla: »Bog in sveti križ!« Po teh besedah, »ki so se glasile kot vojna napoved, so se vsem skrčile žile in zažele pesti«. Delo je steklo. Mati je slutila in čutila napor. »Pridno« je mašila žrelo, »redčila snopanje v enakomerne tenke plasti, da stroj ne bi šel pretrdo«. Ob tem je škilila na štrinajstletnega Francuha »in srce

⁷ Tu nekje bo prav, če se bomo nekoliko pomudili ob posameznih plasteh Vorančevega jezika, zlasti pa ob značilnih lokalizmih, ter jih poskušali razložiti z vidika funkcionalnosti v prizadevanjih socialnega realizma.

se ji je stiskalo od bolečine, ko je videla, kako meče kruka njegovo šibko telo, kako mu gorijo lica, kako se mu lepijo lasje na mokri tilnik, kako se mu širijo nosnice, kako mu krvavé oči«. Poškilila je na enajstletnega Andruha, ki je »komaj zmagoval težke vile in ves zasopljen odkopaval« slamo. Pa na sedemletno Micogico . . . Njena bolečina se je razplamtevala. Pred sabo je videla »skrivljena pleča« moža, »čutila je pokanje njegovih kosti . . .« Zamížala je. — Da bi stroju olajšala tek, je začela »mašiti manjše zalogaje v žrelo«, a spet ni bilo prav. Čarnoglav je pritisnil nanjo: »Ali spiš!« Nič ni pomagalo.

Potem se je vendarle oglasil tisti »Ho-o-o-j!« in stroj je obstal.

Francuh je »izpustil kruko in padel napol brez zavesti na kup slame«. Poleg nje ga se je »zgrudil« Andruh. Micogica se je »vsa preplašena stisnila v kot«. Mati pa je »nepremično obstala in zrla v žrelo«. — Nazadnje se je »zrušil« tudi Čarnoglav.

»Nekaj minut so ležali brez glasu in brez giba.« Prah se je sesedal nanje. »Vse oči so zrle kot ukopane v črno pošast sredi gumna.«

Prva se je vzdramila mati in z nekaj preprostimi kretnjami izrazila vso svojo materinsko bolečino in skrb, vso svojo človeškost, svojo toplo človeško veličino, ki je zmeraj kar se da redkobesedna in prav v svojem molku velika. Stopila je k Francuhu in ga pokrila s suknjičem rekoč: »Da se ne boš prehladil.« Micogici je »otrla s predpasnikom znojno čelo«, potem je »obrisala« tudi Andruha. Hotela je »pokriti tudi zasopljenega moža«, a ta se je »junaško dvignil s slame, se sam ogrnil« in »z bodrilnim glasom« dejal: »Prvi tuš smo zmagali, drugi bo že laže šel!« Prav ta moževa kretnja, pa materino dejanje še podčrtuje. Kajti predvidela je lahko njegovo »moško« reakcijo, pa je v topli skrbi vseeno stopila k njemu.

Prva »skušnja« je bila mimo. »Možganov se je sicer oprijel trpek občutek, pravi pisatelj, a uspeh je bil očiten. — Sledi še en, že omenjeni in tako značilni Vornančev prijem pri govornem upodabljanju celovitosti človekove psihofizične narave, ki daje temu pisanju svojevrstno oprijemljivost, nekakšno reliefnost: »Prašne postave Čarnoglavcev so se jele gibati po gumnu; pri vsakem gibu so jim pokali sklepi, skeleče čustvo v možganih je počasi prehajalo v trpko vdanost v usodo, ki jih je navezala na to črno, zaprašeno pošast med njimi . . .«

S tem se zgodba izteče. Tudi bralcu ostane trpek občutek v možganih. V zavesti pa misel, da ve o ljudeh poslej nekaj več, nekaj pomembno novega.

5. ura

Ta mali sistem učnih ur se da zaokrožiti na več načinov. Le nakazal bi jih nekaj.

1) Lepo se da obravnavo zaključiti s Solzicami, to poslednjo, izredno prisrčno Prežihovo knjigo, in s čudovito krepkim Župančičevim uvodom k njim, ki ga postavimo na konec, na konec ure.

2) Uspešno se da v 5. uro umestiti seminarsko obravnavo enega izmed Prežihovih del, če smo to že vnaprej načrtovali. Vsekakor mora biti potem na koncu kratek in zgoščen učiteljev pogled na pisatelja in celotno njegovo delo.

3) Učinkovito se da ta ciklus učnih ur končati z diafilmom »Prežihov Voranc«, ki ga je pripravil in mu spremno besedilo napisal prof. Emil Cesar⁸. Zlasti če želimo poudariti pisanost Prežihovega pisateljskega, publicističnega in političnega dela pred vojno, med njo in po njej. Res da kot vsak diafilm tudi ta s svojim fiksiranim nizom slik vsiljuje svoj koncept, a temu se da odpomoči s škarjami. Bolj motijo komentarji k slikam, ki so najbrže literarno zgodovinsko neoporečni, a tipično pozitivistični⁹. Zato jih nikakor ne bomo brali. Šolski pozitivizem pomeni pri vseh predmetih slabokrvno pedagoško uradovanje, pri našem predmetu je to še huje in je nekaj, čemur moramo napovedati najodločnejši boj, če nam je kaj do umetnosti in če verujemo v njeno očlovečujoče poslanstvo.

Za zaključek: Je treba ob taki obravnavi še posebej izluščiti vzgojni smoter? Najbrže je to odveč, če upoštevamo, da je ta čas (pri 18-ih, 19-ih letih) mladostnikov posebni interes družbena in seveda tudi ožje politična stvarnost, izvirajoča iz zavesti, da je prišel čas, ko se mora integrirati v skupnost! Še več: »Delo, ustvarjalnost postaja sedaj (pri mladostniku — S. F.) prvobiten namen, ki zmore izpolnjevati posameznikov življenjski smisel«¹⁰. O delu predvsem pa smo govorili ves čas.

Božena Orožen

Gimnazija v Celju

POUČNI IZLET PO OSREDNJI ŠTAJERSKI

(Celje—Vojnik—Strmec—Vitanje—Stranice—Zreče (Skomarje)—Slovenske Konjice—Špitalič—Žički samostan—Slovenske Konjice—Frankolovo—Celje)¹

Zunanje geografsko obeležje tej poti dajeta Konjiška gora, ki je nekako v središču območja, in pa del južnega pohorskega pobočja.

Z opisanega področja ne izhajajo veliki besedni umetniki, predvsem pa ne taki, ki bi bili ustvarili leposlovno podobo pokrajine in ljudi. Le nekaj krajših del — zlasti pesmi — je povezanih s temi kraji. Kulturno obeležje v preteklosti pa daje našemu območju kar precejšnje število pesniških samoukov, nekakih bukovnikov, in prosvetno kulturnih delavcev, narodopiscev, zgodovinarjev, pedagoških ali nabožnih piscev. Deloma so bili ti posvetni izobraženci, predvsem učitelji, še

⁸ Diafilm je izdelal Sava film, Zavod za šolski in poučni film, Ljubljana, 1961.

⁹ Za primer navajam celotno besedilo k 21. sliki: VORANČEVO PARIŠKO STANOVANJE. V Parizu je stanoval Prežih v XIII. okraju, v ulici Charles Fourier, št. 31 bis. Hiša, dvojček, je enonadstropna, kar je v Parizu precejšnja redkost. Pisatelj je stanoval v prvem nadstropju. Tretje in četrto okno od leve sta bili okni njegovega stanovanja. Tu je preživel večino svojega pregnanstva v Franciji, tu je ustvaril večino svojih »Samorastnikov« in roman »Požganico« ter delal kot revolucionar.

¹⁰ Dr. Zlebnik: Psihologija otroka in mladostnika III, stran 242, DZS, Ljubljana, 1969.

¹ Ni potrebno, da je opisana pot celota zase. Mogoče jo je kombinirati z daljšo ekskurzijo, usmerjeno npr. proti Mariboru ali Ptujski gori in Ptujju, pri tem pa izpustiti kak skok v stran (Strmec—Vitanje, Zreče—Skomarje).

več pa je bilo duhovnikov, ki jih je v precejšnji meri pritegnil zgled Antona Martina Slomška. Verske nestrpnosti med njimi ne srečamo. Z današnjega stališča bolj drobno, za svoj čas pa važno kulturno delo je tudi odsev narodnostnih razmer, ki so bile na Štajerskem še veliko težje kot na Kranjskem. Zgovorno pripovedujejo o tem besede, s katerimi je okrajni predstojnik sprejel 1861. leta v Slovenski Bistrici (tudi za Konjice bi to moglo veljati) mladega zdravnika dr. Josipa Vošnjaka: »Prihajate iz Tomanije. Tukaj na Štajerskem noče ljudstvo nič vedeti o taki prenapetosti.« (Govoril je seveda nemško, pod prenapetostjo pa je mislil slovensko zavest.) Ali pa izjava drugega Nemca prav tako v 60-ih letih prejšnjega stoletja: »V petdesetih letih ne bo na Štajerskem nobenega Slovenca več.« (Oboje navaja Josip Vošnjak v Spominih I, 1905.) Kmalu po tem — proti koncu šestdesetih let — pa se je po zaslugi posameznih zavednih narodnih delavcev slovenska zavest kar precej razvila.

V vasi *Arclin*, malo pred Vojnikom, se je rodil polihistor *Jovan Žiga Popovič* (1705—1774), morda daljnji potomec uskokov. Njegov oče je bil graščinski uradnik, zato je po tradiciji njegova rojstna hiša »pri Flegarju« za potokom Hudinjo. V svojem glavnem delu *Untersuchungen vom Meere* — kjer je spregovoril tudi o slovenskem črkopisu — priznava, da je Slovenec iz »celjske četrti«. — Iz *Arclina* je bil tudi *Lovro Stepišnik* (1834—1912), nekak bukovnik, ki je kasneje bil mlinar pri Slovenski Bistrici in je zlasti pod vplivom tamkajšnjega zdravnika dr. Josipa Vošnjaka postal narodni buditelj v svojem kmečkem okolju in nabiralec ljudskega blaga (Šege in navade pri ženitovanjih). Vošnjak ga v romanu *Pobratimi* (1889) nekajkrat prikazuje kot originalnega Urha Dolinška, prvega narodnozavednega samouka v okolju.

Vojnik je trg že od 14. stoletja. Pod Avstro-Ogrsko so mu dajali nekateri premožni tržani nemškutarski značaj, kar pa velja tudi za Vitanje in Slovenske Konjice. — V Vojniku se je rodil in kot župnik preživel večji del življenja *Gasper Rupnik* (1714—1790), pisec versko vzgojnih pesmi. Uporabljal je govorico tega okolja in si prizadeval, da bi bil razumljiv kmečkim ljudem. — Le krajši čas je v Vojniku služboval Slomškov prijatelj *Jakob Strašek* (1796—1830), ki je morda tudi spodbudil Slomška k pisanju. Njegove pesmi so izšle v Ahaclovi zbirki *Pesmi po Koroškim inu Štajerskim* znane. — Ob koncu strnjenega trškega naselja, v hiši št. 10, se je rodil pisatelj *Igo Kaš* (1853—1910). Bil je oficir kakor njegov sodobnik Podlimbarski. Med službovanjem v Dalmaciji je dobil pobude za fabulativno razgibane, a psihološko nepoglobljene zgodbe o ribičih, tihotapcih — Dalmatinske povesti (LZ 1891-92, v knjigi 1920). — Velik del življenja je prebil v Vojniku *Anton Brezovnik* (1863—1923), šolnik, narodni gospodar, soustanovitelj učiteljskega lista *Popotnik*, sodelavec Slovenskega naroda ter ljudski in mladinski pisatelj. Njegova knjiga *Šaljivi Slovenec* (prvič 1884) je bila priljubljeno berilo v številnih kmečkih domovih.

V *Višnji vasi* blizu odcepa ceste proti Dobrni se je rodil *Anton Dokler* (1871), klasični filolog, prevajalec in pisec grško-slovenskega slovarja.

Strmec leži ob potoku Hudinji ob križišču cest Vojnik—Dobrna—Vitanje. Starejše ime za vas je Nova cerkev. — V kapeli ob cesti je stal gotski kip patrona sv. Lenarta (razstavljen na razstavi gotske plastike v Ljubljani); odslej bo v cerkvi. — V župniji, nekoč parafari, so službovali zapovrstjo kar štirje za

slovensko kulturo pomembni možje. Prvi je bil Celjan *Frančišek Ksaverij Gorjup* (1721—1781). Ta je prvi med duhovniki v celjskem okolišu začutil potrebo po pisanju nabožnih spisov v slovenščini. Pisal je tekste za cerkveno bratovščino in razlago nedeljskih evangelijev v narečju celjskega območja, a ne brez stikov z osrednjim knjižnim jezikom. — Njegov naslednik je bil Krasovec *Jožef Anton Jakomini* (1755—1830). Pisal je cerkvene spise ne le v latinščini, ampak tudi v slovenščini in je bil začetnik nedeljskih šol na Štajerskem. — Njemu je bil za kaplana dodeljen mladi *Anton Martin Slomšek*. V Novo cerkev je prišel z Bizeljskega 1827. leta, po dveh letih in pol pa je postal spiritual v celovškem bogoslovju. V Novi cerkvi je zaslovel kot prepričljiv cerkveni govornik, po lastnih besedah pa so bile resnemu, a tudi veselemu Štajercu takrat tudi »muze prijateljice«. Zložil je kakih štirideset pesmi, med njimi znano Večernico (»Glejte, že sonce zahaja . . .«). Verjetno je z lastnim pesniškim delom pa s poučevanjem v nedeljski šoli spodbujal k pisanju posamezne kmečke ljudi pod južnimi obronki Pohorja, saj je bilo tu nekaj ljudskih pesnikov. — Kasneje je bil tu kaplan *Mihael Stojan* (1804—1863). Njega je prav Slomšek na celovškem bogoslovju vnel za literarno delo, predvsem nabožno in poljudno poučno pisanje. Urejal je tudi Drobotnice, a vse to šele pozneje, ko je bil že v Braslovčah. — Skoraj štirideset let je tu služboval kot župnik in dekan politik *Lavoslav Gregorec* (1839—1924) iz Desternika. Bil je že profesor teologije v Mariboru, a se je zaradi nastopa proti nemškutarjem zameril škofu Stepišniku in ta ga je poslal v Novo cerkev. V tem času je postal poslanec v državnem zboru in je zastopal odločno narodno stališče. Med drugim je zahteval enakopravnost slovenščine z nemščino v šolah in uradih na slovenskem delu Koroškega in Štajerskega. — V Strmcu se je rodil *Radoslav Škoflek* (1840—1907), ki je bil kot učitelj na Štajerskem naradnoobrambni delavec, zlasti ustanovitelj pevskih društev.

Ob Hudinji pelje cesta proti soteski med Stenico in Paškim Kozjakom. Od tod ime vasi *S o c k a* (soteska). Tu se je pozimi 1944. leta spustila z Lindeka XIV. divizija in si utrla pot na Paški Kozjak.

V i t a n j e leži v kotlini pod južnimi pobočji Pohorja, nekje ob trasi rimske ceste, ki je peljala mimo današnjega Slovenjega Gradca na Koroško v Virunum na Gosposvetskem polju. Gotska župna cerkev ima v ladji gotske freske, medtem ko so freske v presbiteriju iz zgodnje renesanse (simboli evangelistov, angeli, rastlinska ornamentika). — Tu je župnikoval in umrl Vodnikov sodobnik jožefinec *Andrej Čebul* (1758—1839) iz Guštanja Še pred prihodom v Vitanje je napisal slovensko-nemški slovar *Enu malu besediše*. — V drugi polovici 19. stoletja je tu živel krojač *Gregor Gorenšek*, »pohorski pevec«, kot se je imenoval, eden tistih, ki jih je pridobil za zlaganje verzov kaplan Slomšek. Zlagal in ustno je širil predvsem cerkvene pesmi. — Vitanje je bilo prvo kazensko službeno mesto *Antona Aškerc*a (1891—1892). Zaradi vzdrušja v nemškutarskem in duhovno omejenem trškem gnezdu se je počutil posebno osamljenega, »Anton puščavnik« se je imenoval in zapisal: »Rezonance treba, duševne rezonance, ako človek hoče kaj pametnega spraviti mej svet. Človek pa, ki je obsojen živeti v popolni samoti, mora prej ali slej — pokmetiti se in polagoma umreti na duhu. »Zdaj je Aškerc začel kljubovati udarcem kritike, kot pesnik pa nazadovati. Iz Vitanja je odšel službovat v Šmarjeto pri Rimskih Toplicah.

Skozi Zreče, oddaljene dva kilometra od ceste Celje—Maribor, pelje cesta v gorsko vasico Skomarje na južnem pobočju Pohorja. V vasi je bil doma najboljši ljudski pevec tega območja — *Jurij Vodovnik* (1791—1858). Svoj domači kraj je hudomušno označil kot »cokelburg«: »Blagor teb', skomarska fara! / Tam je še navada stara: / tista vas je Cokelburg, / taj nikdar ne pride Turk.« Pod šolo so mu leta 1955 postavili spomenik s postavo gozdnega delavca — tesarja. Bronasti košek na podnožju spomenika je nekak simbol za pevca, ki je z raztrganim košem hodil okrog in zapel: »Zdaj pa že komaj nosim / ta stari znucani koš, / prijatle moje prosim, / da b'dali vsak en groš, / kedar ta košek zapustim, / da b'strili za menoj spomin.« Jurij je bil sin tesarja, sam je bil cerkovnik in tkalec (»veliko platna sem natkal, še več sem pesmi osnoval«). Obhodil je Dravinjsko, Mislinjsko, Šaleško in Savinjsko dolino, bil je tudi na Gorenjskem in širil svoje pesmi, šegave, a tudi kritične. V njih poje o lastnem življenju in o življenju pohorskega kmeta, ki trdo dela pa pije, posmehuje se vaščanom sosednjega Resnika, pikro govori o bližnjih tržanih (npr. o vojniških in vitanjskih mesarjih). Neposrednost pesmi, njih realnost in domačnost so ljudem gotovo zelo ugajale, da so si pesmi zapisovali že za Vodovnikovega življenja; njegova pesniška avtobiografija (Pesem od Jurija Vodovnika) pa je ohranjena v več kot tridesetih inačicah. O odzivnosti Vodovnikovih pesmi na južnem Pohorju priča tudi to, da je nekatere vsaj še 1955. leta — skoraj sto let po pevčevi smrti — pel neki star oglar in se spremljal na harmoniki (poroča Fran Mišič). Na cerkvi je plošča Vodovniku v spomin. Ta je dalj časa živel nad cerkvijo v mežnariji, »raztrgani kočuri« (zdaj je tu počitniška hišica). Na Vodovnikovem grobu je manjša plošča iz leta 1859. Zanimivo je, da so denar zanjo zbrali gozdarji, drvarji, kočarji, to je dokaz, da so ga imeli za svojega. — V zadnjih letih Vodovnikovega življenja je na Skomarju služboval *Janez Arlič*, duhovnik Slomškovega kroga, ki je tudi sam zlagal pesmi in po Vodovnikovi smrti prvi opozoril slovensko javnost na tega ljudskega pevca.

Na poti proti Konjicam nas na jugu spremlja pobočje Konjiške gore. Po ljudski pripovedki živi v močvirju na vrhu zmaj. Da ne bi prilezel na dan in povzročil povodnji, so mu morali nositi v žrtev otroke oz. vsak petek brati mašo. Včasih pa vendarle prileze iz brloga in takrat se razvname strašna nevihta. To je izhodišče za Aškerčevo pesem Zmaj v ciklu Stara pravda. Aškerc je socialni moment v njej povezal še z nacionalnim, protinemškim (»... golt večno je lačni odpiral — otroke slovenske požiral.« »Sovražnikom našim gorje! Na nje zmaj srditi prihruje, s Konjiškoj goroj jih podsuje«). — Motiv o zčaju je uporabil tudi konjiški rojak Branko Rudolf v lutkovni igrici Konjiške gore zmaj. — Najbrž je navsezadnje pripovedka o tem zčaju tudi v ozadju bridko kritične pesmi Zmajčki pesniškega samouka Jožeta Marinka iz Loč (zbirka Pisano spominsko cvetje, 1971): Nekoč je bil en sam zmaj, zdaj je več takih zmajčkov, ki bi se radi redili na kmetov račun.

Nad cesto proti Konjicam se je v vasi Zreče rodil *Jakob Pukl* (1849—1913). Na Dunaju je podpiral slovenske visokošolce, med njimi Ivana Cankarja. Ta je sodeloval pri Puklovem listu Die Süden.

Pod Konjiško goro ob Dravinji leži trg Slovenske Konjice. Na severu so vinorodne gričevnate Škalce, v ozadju pa Pohorje. Naselbina je zrasla pod

Starim gradom. Razvaline se s ceste dobro vidijo. V 17. stoletju je bil lastnik gradu Ivan Erazem Tattenbach, udeleženec zrinjsko-frankopanske zarote. To je glavna oseba Jurčičeve zgodovinske povesti Ivan Erazem Tattenbach (1873). Del zgodbe se odvija v Konjicah. Okolje, četudi morda ne samih Konjic, je Jurčič spoznal, ko je leta 1872 obiskal Josipa Vošnjaka, takrat zdravnika v Slovenski Bistrici. Bila sta v Vošnjakovem vinogradu na Visolah nad Bistrico. Takrat se je pozanimal, kje so Konjice. Na Visole je postavil v povesti skriven posvet nekaterih zarotnikov. Na konjiškem gradu pa — pripoveduje — je čakala Tattenbachova žena in mu po vrnitvi očitala, da ga častihlepje odteguje njej in sinu. V grajski ječi je zaprt — po Jurčiču — Tattenbachov tajnik Ribelj, ki mu je grof prevzel in uničil dekle. Ko je izpuščen, iz maščevanja izda gospodarja. — Pri Konjicah — po izročilu na župnijskem travniku — je bilo 1515. leta veliko zborovanje spodnještajerskih kmečkih upornikov. Izbrali so tristočlansko vodstvo upora. Zastopniki deželnega glavarja Dietrichsteina pa so dosegli njihovo odločitev, da bodo najprej poslali odposlance k cesarju (Aškerčeva pesem Pred cesarjem). Tako so vnesli razdor med uporne kmete. Ta tabor opisuje Jože Pahor v romanu Matija Gorjan (1940) in pošlje nanj svojega izmišljenega junaka Gorjana, sina dolenskega kmeta svobodnjaka, maščevalca, dušo uporniškega gibanja. — Od 16. stoletja dalje se je v Konjicah rodilo ali vsaj nekaj časa živelo več mož, ki so tako ali drugače zapisani v našo kulturno zgodovino. — Pred nastopom protestantizma je morda tu deloval (kot menda tudi drugod po Štajerskem) neki duhovnik glagoljaš (Kovačič, Slovenska Štajerska in Prekmurje, 1926). — V 16. stoletju je v Konjicah živel stavbar *Peter Anton Pigrato*, ki je napravil načrt za protestantsko cerkev v Golčah pri Žalcu, najpomembnejšo protestantsko stavbo na Slovenskem. — Od tod je bil doma in tudi živel je tu dalj časa duhovnik *Jurij Hauptmanič* (ali Hauptman) iz 17. stoletja. Ko je služboval na Hajdini pri Ptujju, je doživel epidemijo kuge in to je opisal v latinski pesmi. Ta je predstavljala osnovo za Meškovo zgodovinsko povest Črna smrt. Hauptmanič nastopa v povesti tudi sam kot kaplan Hauptman. — Zanimiva oseba v 18. stoletju je bil *Janez Kupertin Naveršnik* (1775), tu se je rodil, bil okrožni komisar v Zadru ter se kot upokojenec spet vrnil v rojstni kraj. Bil je navdušen nad idejami francoske revolucije, a kljub temu menda ni zagovarjal miselnosti slovenskih prosvetlencev (Kidrič). — Petnajst zadnjih let življenja je bil konjiški župnik *Jožef Rozman* (1812—1874), pisec šolskih in nabožnih knjig, več let urednik Drobotnic. Bil je med ustanovnimi člani Slovenske matice in celjske čitalnice. — V Konjicah (na Prežigalu) se je rodil dr. *Jožef Pajek* (1843—1893), nabiralec narodnega blaga in zgodovinar (Črtice iz duševnega žitka štajerskih Slovencev, 1884). — Iz koroškega rodu izhaja *Domicijan Serajnik* (rojen v Šentjakobu v Rožu 1847). V Konjicah je deloval kot učitelj in pevec. — Tudi *Anton Godec*. Konjičan po rodu (rojen 1866), je bil učitelj, pisal pa je prirodoslovne spise. — Zadnji del življenja je v Konjicah preživel duhovnik *Pankracij Gregorc* (1867—1920). Pesmi je objavljaval v Ljubljanskem zvonu, pisal pa je tudi legende in ljudske povesti za Mohorjevo družbo. — V Konjicah je doma kulturniški rod *Rudolfov*. To so *Ivan* (1855—1942), odvetnik ter narodni buditelj, in njegovi otroci: *Ivo* (1893), avtor več uglasbenih pesmi, *Vida* (1900), otroška pesnica in pisateljica, ter *Branko* (1904), pisatelj, pesnik, kritik, publicist. S Konjicami ter štajerskim svetom pod Pohorjem je povezana njegova pesniška zbirka *Zveglja pote-puhova* (1960). Pesmi so zložene v štajerskem narečju in ustvarjajo videz, da so

nastajale od 16. do 19. stoletja kot delo ljudskih pevcev — potepuhov, kmetov, zeliščaric, vojnih invalidov. V eni od njih (Stara zeliščarica klopoče) je pesnik uporabil verze, ki jih je slišal kot otrok od domače dekle. V rojstnem kraju je Branko Rudolf zložil še pesem Večerna zbranosť (zbirka Svet in jaz, 1954) — izpoved vedrega, sproščenege občutja sredi umirjene narave. — Konjice (sedanja pošta) so rojstni kraj *Ivana Minattija* (1924). Rodil se je kot tretji, najmlajši sin v zavedni in kulturno razgibani družini geometra. Še v pesnikovih otroških letih pa se je družina preselila v Slovenj Gradec.

Iz bližnje vasi *T e p a n j e* izhaja *Mihael Napotnik* (1850—1922), kasneje lavantinski škof. Ukvarjal pa se je tudi z literarnim delom (Kratek pregled bosanskega slovstva, razprava o žičkem kartuzijanskem pesniku Filipu, spis o krajevnih imenih iz konjiške okolice). — Iz istega rodu je *Josip Napotnik* (1886—1947), prevajalec iz francoščine, v zrelih letih tudi pesnik (po smrti je izšel v Celjskem zborniku 1951 njegov sonetni venec *Ex Ponto*, napisan v izgnanstvu v Srbiji).

V Č a d r a m u pri Oplotnici tik pod Pohorjem se je rodila *Anica Černejeva* (1900—1944), otroška pesnica. Umrła je v nemškem taborišču.

Vozimo se ob robu Konjiške gore skozi vas *Ž i č e* ob potoku Žičnici proti nekdanjemu prebivališču kartuzijancev. Ime vasice *Š p i t a l i č* kaže na vlogo tega kraja v srednjem veku. Do 15. stoletja je bil tu t. i. spodnji samostan za samostanske brate. Tu so bila gospodarska poslopja ter gostišče — hospital (*Špitalič*), kjer je deloval tudi lekarnar. O samostanskih poslopih ni sledu, pri razkopavanju tal pa odkrivajo kamenje iz nekdanjega samostana. Stara pa je cerkev (zvonik je poznejši), v njej najpomembnejši je glavni portal iz konca 12. stoletja v romansko-gotskem slogu (kapiteli z brstnimi listi, reliefi Jagnjeta s križem). Po mneju umetnostnega zgodovinarja Zadnikarja sodi ta portal med prve umetnostne spomenike v srednji Evropi. — Okoli župnišča, deloma tudi v gostišču ob gornjem samostanu se večinoma snuje povest *Za bratroljubje* (1901) sicer neznanega pisca *Janka Iskrača Drameljskega*. To je naivna narodno spodbudna povest iz sodobnosti v geslu: za boga in narod. *Špitalič* se v povesti imenuje Tolsti grič.

Do razvalin *Ž i č k e g a*, nekoč Gornjega samostana sta le še dva kilometra. Samostan je zrasel v samotnem dolinskem kotu. Nalogi menihov sta namreč bili premišljevanje in molitev, ne pa delo z verniki, zato so vsi kartuzijanski samostani morali stati v odmaknjenih predelih. Ta kartuzija ni najstarejša le na slovenskih tleh, ampak v vseh neromanskih deželah. Ustanovljena je bila okrog leta 1160 in je delovala dobrih šest sto let. Ukinil jo je Jožef II. 1782. leta. Njen ustanovitelj je bil štajerski mejni grof Otokar. Prvotno so predel imenovali Dolina sv. Janeza, šele nato se ga je po vasi Žiče oprijelo ime Žički samostan. O nastanku samostana govorita dve med sabo povezani legendi: Vojvoda Otokar je po napornem lovu na košuto zaspal pod drevesom. Prikazal se mu je sveti Janez in mu naročil, naj sezida samostan na kraju, kjer je izginila košuta. Zajec, ki so ga spodili lovci, je skočil vojvodi v naročje, zato so kartuzijo imenovali po njem. Ta del zgodbe je povezan z nemškim imenom za samostan — Seizkloster. Ime je uporabil tudi Aškerc v Listu iz kronike zajčke. — O samostanu, njegovem nastanku, življenju menihov in propadu poljudno pripoveduje Slom-

šek v Drobtinica 1862 (Otokar V., štajerski mejni grof, ustanovnik žičkega samostana kartuzijanskega na Slovenskem). Tu objavlja tudi pesem Tužne solze na groblji samostana zajčkega; gre za prepesnitev nemške pesmi, ki jo je zložil celjski profesor Gabriel Seidl (Die Karthäuser zu Seiz, Steiermärkische Zeitschrift 1835). — V srednjem veku je živel v samostanu več piscev, saj je pisanje in prepisovanje knjig spadalo k dolžnostim kartuzijancev. Tako sta v 14. stoletju pisala latinske pesmi o Mariji brat *Filip* in prior *Konrad Heimburški*. — Kakor v Stično tako je menda tudi sem v 15. stoletju pribežal pred husiti češki menih (kartuzijanci in cisterijanci so bili najhujši nasprotniki husitov, zato so ti najbolj rušili prav njihove samostane). Takrat je tu nastal rokopis pasijonske pesmi v češčini. Pisec je morda mislil, da jo bo kdo prevedel v slovenščino in jo bodo peli, pa jo je opremil z notami. — Anton Aškerc je s pesmijo List iz kronike Zajčke izzval Mahničeve in Lampetove napade, a je podatek o razpuščenih morali kartuzijancev v reformacijski dobi črpal iz brošure mariborskega škofa Stepišnika (Das Karthäuser Kloster Seiz, 1884). Zato je Fran Levec pisal Kersniku, ki je za Ljubljanski zvon pripravljal oceno Balad in romanc: »Krasno bi bilo, ko bi s *škofovo palico* mogli po gobcu dati Mahniču in Lampetu.« Kersnik je res v oceni obsežno citiral Stepišnika. — Med razvalinami je več mest, kjer najdemo neposredne asociacije z Aškercovo pesmijo: visoko cerkveno zidovje; na južni strani prizidana t. i. Otokarjeva kapela, kjer je v prvem nadstropju bila knjižnica (o bogati samostanski knjižnici — okoli 2000 knjig z obsežno medicinsko in lekarniško literaturo — govori že Italijan Paolo Santonino, ki je 1487. leta spremljal škofa vizitatorja in je v Itinerariju opisal vse, kar so videli in doživeli); na severni strani pa temelji refektorija in ostanki obokov, za katerimi slutimo nekdanjo klet (tudi o razsežnih vinskih kletih, polnih vina, poroča že Santonino).

Ko se vozimo iz Konjic proti Celju, opazimo blizu Stranic ob cesti dva skupna grobova frankolovskih žrtev. V *T e s n i* (malo bliže Frankolovemu) je 2. februarja 1945. leta partizanska zaseda napadla kolono SS policijskega bataljona in pri tem smrtno ranila okrožnega vodjo Tonija Dorfmeistra. Iz maščevanja so Nemci v popolni tajnosti izvedli 12. februarja frankolovski zločin. Na jablane ob cesti so obesili 98 talcev, enega so ustrelili na begu, stotega, določenega za smrt, pa so kasneje ustrelili blizu Celja. Najmlajši talec je bil star šestnajst, najstarejši štiriinšestdeset let. (Glej knjigo Staneta Terčaka Frankolovski zločin, 1971!)

Malce nad Frankolovim so na strmem hribu razvaline gradu *L i n d e k* (lepo se vidijo s celjske strani). Tod se je prebijala XIV. divizija. Prišla je sem od Dramelj pri Šentjurju, ker je vodič — domačin nekoliko zašel in jo pripeljal na cesto pri Frankolovem, namesto višje, da bi lahko odšli na Pohorje. Ob razvalinah (spominska plošča) so se skrajno izčrpani ves dan tolkli z Nemci, ponoči pa so se prebili proti Paškemu Kozjaku, ker je bil preboj proti Pohorju čez cesto Vitanje—Stranice nemogoč. (Glej prikaz tega dela pohoda v Živem zidu Staneta Terčaka in v romanu Miška Kranjca Za svetlimi obzorji — Bele so vse poti v poglavjih: Samo majhna pomota, Pesem uničevanja in pesem življenja, Intermezzo — Usodno srečanje).

V začetku Frankolovega se odcepi cesta v Črešnjice na pobočje Konjiške gore. Na tej poti je *Bezenškovo Bukovje*, rojstna vas *Antona Bezenška*

(1854—1915), utemeljitelja slovanske, zlasti bolgarske stenografije. Ker je več kot polovico življenja preživel v Bolgariji, je bil pospeševalec bolgarsko-slovenskih kulturnih stikov, Bolgare je prvi seznanjal predvsem z Antonom Aškercem, svojim tovarišem iz gimnazijskih let.

V Frankolovem (blizu nove šole) je bil rojen kmet-pesnik samouk *Jožef Iskrač* — *Frankolski* (1836—1900). Napisal je dve obsežni epski pesnitvi: *Veronika Deseniška* in *Petrovska Mati božja*.

Zapiski, ocene in poročila

O JEZIKOVNEM IN STILISTIČNEM DELU UČNEGA NAČRTA SLOVENŠČINE ZA GIMNAZIJE*

Z odločbo III-47/8-72, ki jo je 20. 3. 1972 podpisal direktor Zavoda za šolstvo SR Slovenije, prof. Boris Lipužič, je bil za predsednika komisije za slovenski jezik (jezikovni del) imenovan dr. Jože Toporišič, izredni profesor FF v Ljubljani, in sicer sporazumno s predsednikom osrednje in plenarne komisije za pripravo vsebinskih izboljšav za delo gimnazij v SR Sloveniji, univ. prof. dr. Vladom Schmidtom. To se je zgodilo na podlagi dogovora med imenovanimi profesorjema, katerih prvi je predlagal drugemu, da se prvotna enotna komisija za predmet slovenski jezik razdeli na dva dela: v njen literarnozgodovinski del (za katerega je bilo imenovanih dovolj članov) in v jezikovno-stilističnega, v katerega bi iz prvotne skupne komisije prešla prof. PA Janko Čar in prof. (pozneje univ. predavateljica) Darja Rotar, na novo pa bi bili pritegnjeni še: prof. PA Francka Varl, prof. Minka Kuclar in prof. Marija Gerdina; prof. Miha Feguš bi bil njen od zavoda določen tajnik. Ta sestav komisije je bil potrjen z odločbo III/47/22-72 z dne 19. 4. 1972, prav tako od direktorja Zavoda.

Delni komisiji sta se nato lotili revizije dotedanjšega učnega načrta za gimnazije, večinoma na ločenih sejah. Prva seja (plenarna, 23. 5. 1973), nato jeseni oktobra (spet plenarna): tu sta bila tematično razmejena jezikovno-stilistični in literarnozgodovinski oz. -teoretični del predmeta, določeno pa je bilo tudi novo razmerje razpoložljivih učnih ur predmeta slovenski jezik za jezik in leposlovje. Glede prvega je bilo sklenjeno, da v okviru t. i. jezikovnega pouka ostanejo poleg slovnice še zgodovina knjižnega

jezika, praktično sporočanje in stilistika ter stilna interpretacija besedil; razmerje učnih ur naj bi bilo 2:3 za jezik proti književnosti.

Nato so bile redne, načeloma 14-dnevne seje delnih komisij. Komisija za jezik in stilistiko se je do aprila 1973 sestala okrog 20-krat, nato pa je bila še ena plenarna seja. — Na željo direktorja Zavoda z dne 27. 3. 1973 je predsednik delne komisije za jezik poslal Zavodu 28. marca 1973 naslednje poročilo o dotedanjem delu komisije za jezik:

Poročilo o izdelavi učnega načrta za pouk slovenskega jezika

Po predhodnem plenarnem zasedanju celotne komisije za slovenski jezik in književnost v pozni pomladi 1972 se je komisija začela s šolskim letom 1972/73 v svojem delu za jezik in stilistiko redno sestajala vsakih 14 dni na povprečno štiri- do štiriinpolurnih delovnih sejah, med semestralnimi počitnicami pa so bile dodatne pogostejše seje v polnem in posebej še v omejenem sestavu komisije. Ljubljanski člani komisije so se seje udeleževali brez izostanka, mariborska člana pa sta bila v glavnem prisotna izmenično; v zadnjem času pa se je sej redno udeleževala prof. PA F. Varl. — Komisija je imela formalnega zapisničarja v prof. Fegušu, dejanskega odgovor-

* Uredništvo z objavo tega gradiva noče netiti nadaljnje polemike v zvezi z nastajanjem UN za slovenski jezik in književnost. S posredovalcem gradiva je bilo glede objave dogovorjeno že več kot pol leta, v tem obsegu pa ga natiskuje — tudi zoper propozicije JiS — na njegovo izrecno željo.

nega za zapis sprejetega besedila učnega načrta pa v prof. M. Kuclarjevi. Posamezni drugi člani komisije, razen prof. J. Čara, so prevzemali tudi posebne zadolžitve, ki so dajale gradivo za uspešnejše in hitrejše delo na sejah komisije.

Na podlagi dogovorjenega obsega učnih ur (dve petini celotnega obsega učnih ur, namenjenih slovenščini) in določene morfologije učne ure (20 minut nova snov, 20 minut utrjevanje in spraševanje) ter glede na določeno rezervo ur za nepredvideno in za šolske naloge je komisija izdelala naslednje dele učnega načrta:

1) Vzgojne in učne smotre pouka slovenskega jezika in stilistike.

2) Sumarni tematični pregled učnih ur za vsak razred, in sicer obenem s konkretno in obsegovno problemsko izpolnitvijo navedenih tem za vse tiste učne ure, ki po svoji naravi to zahtevajo. Z ene strani gre pri tem za plafoniranje učne snovi navzdol (nasproti osnovni šoli, iz katere izhajamo) in navzgor (glede na posebne učne in vzgojne smotre gimnazije), z druge pa za določitev konkretne problematike pri obravnavi posameznih pojavov, ki se po ubeseditvah v splošnem tematičnem pregledu sicer pogosto enačijo z enotami za osnovno šolo. — Ta težnja, določiti za vsako tako uro tematični obseg in težišče obravnave, je dala komisiji največ dela in obenem (razumljivo) tudi daljše besedilo, zato pa je izdelani učni načrt že nekaka osnova za programirani pouk. Komisija meni, da bo to obliko učnega načrta učitelj, ki jezik resno dela, lahko samo pozdravil, saj mu energije osvobaja za izdelavo metodične podobe vsake posamezne šolske ure. Učni načrt mu v tem delu torej daje konkretni »kaj« in »koliko«, sam pa bo prispeval svoj konkretni »kako«.

3) Komisija je hotela že pred tem poročilom izdelati tudi navodila k učnemu načrtu, in sicer na podlagi načel in pripomb, ki so se sproti porajale pri obdelavi snovi, vendar je že dogovorjeno sejo komisije njen formalni zapisnikar, prof. Feguš, samovoljno storniral. V tem navodilu je komisija vsekakor nameravala opozoriti učitelja na njegovo svobodo v metodiki obravnave predpisane snovi in na konkretne možnosti, ki jih pri tem ima med drugim tudi v zvezi z razpoložljivimi tehničnimi pripomočki. Med drugim smo hoteli poudariti, da naj bi učenec tudi sam postal subjekt učnega procesa s tem, da bi nove učne enote v obliki samostojnih govornih nasto-

pov (t. i. govornih vaj) tudi sam prikazoval namesto učitelja. Samo poučevanje naj bi tudi v primeru, ko se učitelj za kako enoto odloči, da jo bo podal na docentski način, bilo odprto nasproti dijaku v tem smislu, da bi dijak lahko posegel v učiteljevo besedo, učitelj pa v neposrednem ogovoru učenca ali razred aktiviral pri reševanju dane nove problematike.

4) Jezikovni del komisije je redigiral tudi osnutek za poučne izlete, ki ga je pripravil del za literarno zgodovino. — Izdelati je nameraval še natančen tematski program za bogatitev besednega zaklada.

Pri svojem delu se je komisija držala navodil glavne komisije za izdelavo učnih načrtov za gimnazije tem laže, ker je jezikoslovna znanost na taki stopnji, da res konkretno lahko ustreže postavljenim normativom. Konkreten izraz tega njenega prizadevanja se najlepše vidi iz formuliranih učnih in vzgojnih smotrov.

Ljubljana, 28. marca 1973.

dr. Jože Toporišič
univ. prof.

V naslednjem podajamo končni izdelek delne komisije za jezik in stilistiko: obsega vzgojne in izobraževalne smotre, tematiko učnih enot za posamezne razrede, podrobni predlog učnega načrta po učnih enotah in urah za I. razred ter izpopolnitve sestavka Ekskurzije (delo literarnozgodovinskega dela komisije).

VZGOJNI IN IZOBRAŽEVALNI SMOTRI POUKA SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA V GIMNAZIJI

Vzgojni smotri

Spoznavanje slovenskega jezika učenca :

- navaja na red in sistematiko;
- razvija mu kritičnost;
- vzbuja in gradi razumskost;
- vodi ga k logičnemu razmišljanju, sklepanju in teoretičnemu posploševanju;
- poraja in utrjuje zavest, da je materni jezik vrednota, ki jo je treba negovati z vso odgovornostjo nasproti narodnemu občestvu.

Ob spoznavanju ustroja, zgodovine in izrazne moči materinščine se učencu oblikujejo domovinska ljubezen, zavest o narodni pripadnosti slovenski in jugoslovanski

skupnosti, zavest o narodni in državni samobitnosti ter narodni in državni ponos.

Spoznavanje o jeziku, stilistiki in zgodovini jezika:

— razvijajo tudi primeren odnos do sočloveka, do celotnega življenjskega okolja, do umetnostnih stvaritev vseh vrst, posebej besednih umetnin;

— vodijo k odprtosti do sveta in tvornemu sožitju med narodi v Jugoslaviji in zunaj nje;

— učijo učenca odkrivati in spoštovati resničnost ter njene zakonitosti.

Ob spoznavanju zgodovine jezika učenec: — odkriva tudi dialektične zakonitosti razvoja sploh;

— spoznava narodotvorno, narodnozdrževalno in narodnoreprezentativno vlogo slovenskega knjižnega jezika (npr. zlasti med NOB);

— hkrati se mu oblikuje dolžno spoštovanje do umetnostnih in drugih oblikovalcev ter ohranjevalcev slovenske besede.

Jezikovno-stilne analize besedil učencu odkrivajo nove možnosti za doživljanje umetnosti, s tem pa tudi posredno krepijo njegovo izraznost.

Izobraževalni smotri:

Izobraževalni smoter spoznavanja slovenskega jezika, njegove stilistike in zgodovine je, dati učencu informacijo o več tematskih področjih. Ta področja so:

— jezik kot najvažnejši semiotični sistem človekovega sporočanja;

— zvrstna razslojenost tega sistema (socialna, funkcijska, časovna);

— strukturne plasti jezika: glasoslovje (s pravopisom in pravorečjem), oblikoslovje (z besedotvorjem, z naglasnimi paradigami), skladnja, besedje (s frazeologijo);

— stilna vrednost jezikovnih sredstev;

— sporočanje (s tvornim procesom, strukturnimi in vsebinskimi značilnostmi ter stalnimi oblikami sporočil);

— zgodovina jezika, slovenskih jezikovnih teorij in jezikoslovja;

— jezikovno-stilna interpretacija sporočil.

Z usvojitvijo informacij s teh tematskih področij se učenec nauči:

— ustrezno doumeti in doživeti besedila raznih vrst;

— spoznavati mišljenje in čustvovanje drugega človeka;

— ustrezno ubesediti raznoliko pojavnost duhovnega, družbenega in materialnega sveta;

— posredovati obvestila danega sporočila izobrazbeno različnim naslovnikom;

— uspešno nastopati v javnosti (govorno in pisno);

— postati vzor v obvladanju jezika;

— izkoristiti vednost o maternem jeziku za usvajanje drugih jezikov;

— analogno uporabiti znanje o maternem jeziku pri spoznavanju drugih tematskih področij;

— pridobiti si znanje, ki ga varuje delati napake;

— spoznati ločevalne lastnosti predmetnosti;

— biti kritičen;

— ločiti pravilno od napačnega, posebno od splošnega, dobro in lepo od slabega in grdega, koristno od škodljivega, možno od dejanskega;

— prodirati s površinsko nejasnostjo do skritega bistva stvari;

— odkrivati mimo površinske različnosti globinsko enotno podstavo;

— odkrivati strukturno sovisnost sestavin / prvin pojavov;

— spoznati razvojne faktorje in videti potrditev njihovega delovanja;

— spoznati eno najznačilnejših sestavin naše samobitnosti;

— kako se vključiti v življenjsko, delovno in sploh socialno skupnost.

Tematika učnih enot

I. razred

I (2 enoti): 1. slovenski jezik in njegove zvrsti; 2. knjižni jezik, sleng, zgodovinske oblike jezika.

II (7 enot): 1. jezik in njegov nastanek; 2. pisava in njen nastanek; 3. od indoevropske do praslovanščine; 4. praslovanščina in stara cerkvena slovanščina (s spomeniki); 5. slovanski jeziki; 6. slovenski jezik do vključno 15. stoletja; 7. nastanek slovenskega knjižnega jezika.

III (3 enote): 1. jezikovno-stilna analiza (Trubar); 2. jezikovno-stilna analiza (Krelj,

Dalmatin); 3. slovenski knjižni jezik v 17. stoletju z jezikovno-stilno analizo odlomkov.

IV (5 enot): 1. stavek in poved; 2. skladenjski naklon; 3. prosta poved in stavek; 4. zložena poved (priredje); 5. zložena poved (podredje).

V (7 enot): 1. slovenski pravopis; 2. pika, klicaj, vprašaj; 3. vejica med enakovrednimi deli povedi; 4. vejica v podrednih razmerjih; 5. dvopičje, podpičje, pomišljaj, tri pike; 6. velika začetnica; 7. mala začetnica.

VI (8 enot): 1. glasoslovje; 2. govorila; 3. fonemi; 4. samoglasniki (tvorba, vrsta); 5. samoglasniki (razvrstitev); 6. zvočniki, nezvočniki; 7. kombinatorika glasov; 8. fonetična členitev po aktualnosti.

VII (9 enot): 1. oblikoslovje; 2. samostalniška beseda in samostalnik; 3. I. sklanjatev; 4. II. sklanjatev; 5. III. sklanjatev (1. del); 6. III. sklanjatev (2. del); 7. IV. sklanjatev; 8. pridevniška beseda in pridevnik (1. del); 9. pridevnik (2. del).

VIII (7 enot): 1. faze v nastajanju sporočila; 2. deli sporočila; 3. ubeseditveni načini, prenosnik sporočila, vrste govornega sporočanja; 4. opis, oris, poročilo; 5. pismo, obnova; 6. pripoved; 7. odgovor na vprašanje, pogovor, diskusija, debata.

II. razred

I (8 enot): 1. knjižni jezik v prvi polovici 18. stoletja; 2. knjižni jezik v drugi polovici 18. stoletja; 3. knjižni jezik na prelomu 18. in 19. stoletja; 4. V. Vodnik; 5. knjižni jezik v prvih desetletjih 19. stoletja; 6. kranjski jezikovni purizem; 7. abecedni in pravorečni nemiri; jezik po abecednem spopadu; 8. obramba samostojnosti slovenskega knjižnega jezika.

II (3 enote): 1. jezik v leposlovnem besedilu; 2. jezikovno-stilna analiza Vodnikovih leposlovnih besedil; 3. jezikovno-stilna analiza Prešernovih pesmi.

III (9 enot): 1. nauk o besedi, besedotvorje; 2. izpeljava samostalnikov (I. del); 3. modifikacijske pripone samostalnikov; naglas samostalniških izpeljank; 4. izpeljava pridevniških besed (1. del); 5. izpeljava pridevniških besed iz glagola, pridevnika, pridevniških besed; 6. izpeljava prislovov; 7. zlaganje samostalnikov in pridevnikov (z naglasom in pravopisom); 9. sklapanje (z naglasom in pravopisom); 8. sestavljanje (z naglasom in pravopisom).

IV (14 enot): 1. zaimenske besede; samostalniški in posamostaljeni zaimki; 2. raba osebnega zaimka; 3. vprašalni in oziralni zaimki; 4. nedoločni zaimki, nikalni zaimki; 5. pridevniški zaimki; vprašalni in oziralni zaimki; 6. svojilni zaimki; 7. kazalni zaimki; 8. nedoločni in nikalni zaimki; 9. števniška beseda; 10. prislov; 11. členek; 12. predlog; 13. predložne zveze; 14. predpone.

V (7 enot): 1. stilistika; pravilnost, jasnost; 2. jedrnatost in ohlapnost; 3. živost, primerčnost, piljenje; 4. dnevnik, potopis; 5. prošnja; 6. recitacija, deklamacija.

VI (1 enota): 1. pesniški jezik.

III. razred

I (5 enot): 1. slovenski knjižni jezik okrog leta 1848; 2. knjižni jezik v 50. in 60. letih 19. stol.; 3. knjižnojezikovne zablode v 50., 60. in 70. letih 19. stol.; 4. boj za pristni slovenski knjižni jezik v 70., 80. in 90. letih; 5. knjižni jezik konec 90. let 19. stol. in do l. 1918.

II (6 enot): 1. zvrsti proznega jezika; 2. jezikovno-stilne interpretacije; 2. a) Levstik, Martin Krpan; 3. b) Jurčič, Sosedov sin; 4. c) Tavčar, Visoška kronika; 5. č) Cankar, Anarhist; 6. d) Župančič, Željar-ska.

III (17 enot): 1. glagol, splošno; 2. glagolski vid; 3. vrste glagolskih dejanj; 4. prehodnost; 5. način; 6. nakloni; 7. tvorba sedanjinskih glagolskih oblik; 8. naglas sedanjinskih glagolskih oblik; 9. tvorba nedoločniških glagolskih oblik; 10. naglas nedoločniških oblik; raba glagolskih oblik; 11. oseba; 12. povedni sedanjik; 13. pogojnik; 14. povedni preteklik in predpreteklik in prihodnjik; 15. nedoločnik in namenilnik; 16. deležje in deležniki (razen opisnega); 17. opisni deležnik in glagolnik.

IV (10 enot): 1. prosti in podredno zloženi stavek; 2. osebek; 3. povedek; 4. predmet; 5. prislovna določila kraja, časa, vzroka; 6. prislovna določila načina; 7. imenski prilastek; 8. glagolski prilastek, pristavek; 9. raba sklonov: imenovalnik, tožilnik, rodilnik; 10. raba sklonov: dajalnik, mestnik, orodnik.

V (3 enote): 1. karakteristika, pritožba; 2. zapisnik, reportaža; 3. razprava.

IV. razred

I (4 enote): 1. slovenski jezik od 1914—1941; 2. notranji jezikovni problemi sloven-

slovenski jezik od 1914—1941; 3. slovenski jezik od 1941—1945; 4. slovenski jezik od 1945—dalje.

II (6 enot): 1. Gradnik, Mors victrix; Jarc, Modre dalje; 2. Kosovel, Otožje, Človek pred zrcalom; Vodušek, Brodolom; Kajuh, Bosa pojdiva; 3. Zajc, Veliki črni bik; Šalamun, Gobice II; 4. Pregelj, Matkova Tina; 5. Prežihov, Boj na požiravniku; 6. Kosmač, Balada o trobenti in oblaku.

III (2 enoti): 1. zborni in pogovorni jezik; 2. splošni in pokrajinski pogovorni jezik.

IV (6 enot): 1. vezniška beseda, veznik; 2. vezniška zveza; 3. istovrstni priredni vezniki (medsebojno razmerje); 4. istovrstni podredni vezniki (medsebojno razmerje); 5. medmet, razpoloženski medmeti; 6. velelni, onomatopjejski medmeti.

V (2 enoti): 1. prevzeto, na pol citatno, citatno; 2. pravopisni, oblikoslovni in stilni problemi na pol citatnih besed; pomenske sestavine grško-latinskega strokovnega besedja.

VI (7 enot): 1. priredje; 2. posebni tipi stavkov; enodelni stavki; 3. polstavki, okrnjeni, veliki; 4. premi, odvisni, polpremi govor; 5. besedni red v stavku; 6. besedni red v zloženih povedi; 7. stilno zaznamovani besedni red.

VII (3 enote): 1. prvine stavčne fonetike; 2. stavčna intonacija; 3. register, zvočne modifikacije.

VIII (2 enoti): 1. slovar; 2. frazeologija.

IX (2 enoti): 1. stilno vrednotenje besed; 2. stilno zaznamovane besede in besedne zveze.

PODROBNI PREDLOG UČNEGA NAČRTA »SLOVENSKI KNJIŽNI JEZIK V GIMNAZIJI«

(po učnih enotah in urah)

I. razred

I SLOVENSKI JEZIK IN ZVRSTI

1) Slovenski jezik: pojem, razslojenost jezika — zvrsti (sumaričen pregled): socialne: knjižni jezik (zborni, pogovorni), narečje; sleng; funkcionalne: praktično sporazumevalna, strokovna (poljudnoznanstvena in znanstvena), publicistična, umetnostna; jezik v času: sodobne oblike, zgodovinske oblike; narečje: splošne značilnosti narečnih sku-

pin, zlasti akustične, podrobneje ustrezno domače narečje.

2) Knjižni jezik: pojem; raba; pisana — govornjena beseda; oznaka zbornega jezika — nosilec, govorni položaji, funkcijska obremenitev, pisnost, govornost, časovna določenost, slovar...; na kratko razmerje do pogovornega jezika in narečja; sleng — značilnosti govora posameznih skupin; jezik v času — pojem; ponazoritve vsega z besedili (Brižinski spomeniki, Trubar, Pohlin, Linhart, Prešeren, Levstik, Jurčič, Cankar...).

II ZGODOVINA JEZIKA

3) Jezik: kaj je; naravni in umetni jeziki; naravni jezik med sistemi za sporočanje; nastanek jezika, nastanek (slovenskih) narečij; rodovnik slovenskega jezika; tipološke razlike v strukturi posameznih jezikov (slovenščina — makedonščina).

4) Pisava: kaj je; tipi pisav (ideografski, morfemski, zlogovni, glasovno-črkovni); tipi glasovno-črkovne pisave: latinica (bohoričica), gajica; grška pisava: cirilica; glagolica; drugi tipi pisav (Braillova, Morsova; kimografski in sonografski zapisi; korekturni znaki); nastanek pisave (predzgodovinska, feničanska, semitska, grška, latinska in derivati); ponazoritve pisave s primeri iz kulturno pomembnih literarnih del (Homer, Koran, Vergil, cirilica, glagolica — ob spomenikih; gotica).

5) Zgodovina jezika od indoevropsčine do praslovanščine: indoevropsčina (pojem, čas, prostor); najstarejši spomeniki (sanskrt — Vede); indoevropsčina v krogu drugih jezikovnih skupin (hamitska, semitska, kavkaška, uralska, altajska, afriška, indijanska — le omeniti); ponazoritve značilnosti indoevropsčine (s primeri za besedje, oblike, glasove iz nekaj indoevrop. jezikov: latinščina, grščina, staroindijščina, praslovanščina, litovščina, germanščina); vzhodni in zahodni indoevrop. jeziki (kentum — satem); nekaj skupin sorodnih indoevrop. jezikov: slovanska, germanska (tudi flamska); romanska (tudi furlanska); indoevropsčina, baltoslovanščina, praslovanščina (pojem, čas, prostor).

6) Praslovanščina; staroerkvenoslovanski jezik in spomeniki: oblikoslovna in glasovna struktura (časi, skloni, glasovi), pisava (glagolica, cirilica), nastanek in zgodovinska pot jezika (Ciril in Metod, posebne narodne

redakcije), odsev stsl. pisave in literature pri Slovencih (Kocelj, zapisi v Istri, rokopisi, panonska teorija); spomeniki: glagolski (Sinajski psalter in obrednik, Clozianov zbornik), cirilski (Supraselski zbornik).

7) Praslovanščina in slovanski jeziki: vzhodni, zahodni, južni slovanski jeziki; podrobneje južnoslovanski jeziki (zahodna in vzhodna skupina); sorodnost slovanskih jezikov, posebno velika sorodnost med slovenščino in srbohrvaščino; ponazoritev leksikalne, oblikoslovne in glasovne, skladenjske sorodnosti ob ustreznem istem tekstu in na podlagi značilnih leposlovnih sestavkov za posamezne tekste (pesmi, pregovori, proza).

8) Slovenski jezik do 15. stoletja: prihod Slovencev na današnje ozemlje (čas, prostor, naselitveni tokovi — odsev v jeziku); prehod praslov. v slovenščino — opozorilo na vzporedni razvoj kajkavščine in čakavščine; razvojne značilnosti slovenščine od 10. do 15. st. (jezikovna struktura, slovar, prostor, razmerje do sosednih jezikov); ponazoritve strukture in razvoja v spomenikih (Brižinski, Celovski, Stiški rokopis): naziv, čas; kraj nastanka, namen, vsebina, jezikovno-stilne značilnosti (vse ob besedilih).

9) Nastanek slovenskega knjižnega jezika (16. stoletje): pogled na predprotestantsko kontinuirano izročilo; strukturne osnove protestantskega knjižnega jezika; razmerje knjižnega jezika do narečne predstave (2 teoriji — tradicionalna, moderna); pisavi; zvrstna diferenciranost besedil (moralno-poučna, svetopisemska, publicistična, pesniška); pogleđi na jezik: Trubar, Krelj, Dalmatin, Bohorič — z opozorili na ustrezne značilnosti v besedilih.

III PONAZORITVE RAZVOJA KNJIŽNEGA JEZIKA

10) Jezikovno-stilna analiza in interpretacija besedil iz Trubarjevih del: glasovje, oblike, besedje; opozorilo na izražene nazore o jeziku; umestitev analiziranih besedil v avtorjev opus (tako tudi pri interpretaciji besedil drugih avtorjev).

11) Jezikovno-stilna analiza in interpretacija odlomkov Kreljevega in Dalmatinovega besedila (tematično kot pri Trubarju).

12) Slovenski knjižni jezik v 17. st.: usoda protestantskega jezikovnega vzorca; strukturne značilnosti jezika 17.

stoletja (l → ŭ, odsev moderne vokalne redukcije); omahovanje v pisavi, deloma različna rečna podstava del 17. st., manjša osredinjenost prizadevanj kot v 16. st., odsotnost ideološkega interesa za pisanje in zelo zmanjšano tiskovno objavljanje sredi stoletja; jezikovno-stilna analiza in interpretacija odlomkov del A. da Sommaripa, T. Hrena, M. Kastelca, J. Svetokriškega (nekaj od teh interpretacij — domače delo).

IV SKLADNJA

13) Stavek in poved: definicija s stališča sporočila in stavčne fonetike (najmanjša (možna) samostojna enota sporočila, členitev s premori in intonacijo); prosta — zložena poved; vrste prostih povedi: dvodelni, enodelni stavki (zvalniški, medmetni, imenski, glagolski — s primeri); okrnjeni stavki; vrste zložene povedi: priredje, podredje; vrste stavkov: glavni — odvisni, podredni — nadredni, vrinjeni stavki; spremni / napovedni stavek — dobesedni navedeč; opozorilo na rabo narekovanj.

14) Skladenjski naklon v povedi: vrste povedi (izjavna, velelna-želelna; vzključna); raba končnih ločil glede na skladenjski naklon; nikalni, nenikalni stavki; vpliv nikalnosti na strukturo stavka (predmet v roditniku, osebek v roditniku, nedovršni in nedoločni glagoli...); stavčna fonetika in skladenjski naklon (zlasti intonacija in zvočne modifikacije).

15) Prosta poved oz. stavki: sestavine stavka (stavčni členi); stavčni členi glede na rang (osebek, povedek; predmet, prislovno določilo; povedkovo določilo, prilastek); medsebojno razmerje stavčnih členov, grafična ponazoritev stavčne strukture; povezanost stavčnih členov (ujemanje, vezava, primik); struktura stavčnega člena: goli, zloženi (podredno, priredno), stavčni — nestavčni stavčni členi vseh vrst; raba vejice v prosti povedi.

16) Zložena poved: vrste prirednih razmerij (7 vrst), priredje odvisnikov, priredno zloženi stavčni člen, vejica med deli priredja (posebno pred *in*, *pa*, *ter*, *ali*); stilno zaznamovani varianti priredja (mnogovezje, brezvezje).

17) Podredje: definicija (neodvisni — odvisni stavki); stopnje odvisnikov; tipi odvisnostnih razmerij po stavčnih členih (povedkov, osebkov, predmetni — tudi pretvorbe v premi govor, prislovni, prilast-

kov); neobičajne stavčne tvorbe (polstavki — z deležjem, z deležniki, nedoločniki); zapleteno zložena poved: stavčno priredje z odvisniki in podredje s prirednimi odvisniki.

V PRAVOPIS

18) **P r a v o p i s**: zapis glasov, zapis skladensko-stavnofonetičnih značilnosti govorjene besede (ločila: skladenjska: končna, nekončna; neskladenjska, npr. pika, vezaj; pisava skupaj, narazen); vrste črk (velike, male); obvladanje pisne ploskve (deljenje, odstavki...); načela zapisovanja slovenskih glasov: morfemsko z delnim upoštevanjem fonetičnega in etimološko-zgodovinskega načela (*goba — gob, mož moški, volk*); splošne pomanjkljivosti (in prednosti) prenosa govorjene besede v pisano (odsevanje fonološkega sistema; 5 črk za 8 samostojnih samoglasniških glasov).

19) **P i k a**, **v p r a š a j**, **k l i c a j**: skladenjska raba: kaj izražajo; načelo uporabe (ugotovitveno, vprašalno in čustveno obarvano razmerje do povedanega); raba v prosti in zloženi povedi; raba med deli prostega stavka kot samostojnimi povedmi (*To se je zgodilo. !?! Včeraj. !?! Pred očmi množice?!/!*); raba pike, vprašaja in klicaja na koncu podredja; medsebojno razmerje pika — vprašaj — klicaj; vprašaj in klicaj sredi povedi; pika, vprašaj in klicaj pri premem govoru. — **Z a p o r e d n o s t** ločil in narek v a j e v; zamenljivost pike s podpičjem. — **N e s k l a d e n j s k a r a b a**: pika kot tehnično sredstvo; vprašaj in klicaj sredi besedila (kot sredstvo za izražanje dvoma, začudenje).

20) **V e j i c a** med enakovrednimi deli povedi: pri prirednih razmerjih — v prostem stavku, priredju; tudi pri strukturno neenakih delih priredja (imensko-stavčnih: *Pozimi in kadar je mraz, ...*), pri vrinjenem stavku, pri dostavku (*Prinesi mi kruha, svežega / pa svežega*); vejica pri ponovljenih delih stavka (*hitro hitro / hitro, hitro*); posebej opozorilo na rabo pred *in, pa, ter, ali, ne — ne, niti — niti, tako — kakor*; vejica pri pristavku; raba vejice pred *kakor* (*Prišli so skoraj vsi, kakor Janez, Miha, Marjana ..., Meni, kakor staremu človeku, tega ne bi smel reči*); vejica namesto pike za dobesednim navedkom; možnost zamenjave vejice s podpičjem ali celo piko.

21) **V e j i c a**: v podrednih razmerjih: pred podrednimi vezniki, pri vezniškem sklopu nadrednega in podredne-

ga veznika oz. veznika in prislova (*in ko — da če — in potem*), ob vrinjenem stavku, pri vmesnem odvisnem stavku, ob polstavkih; pred *kot / kakor*; ob delih povedi, ki niso stavčni členi: medmeti, zvalniki, zveza medmeta in zvalnika, nominalni stavki, členki, elipsa (*Kje je bil? Doma, je odvrnil*); ob izpostavljenem stavčnem členu (*Na Gorenjskem, tam je lepo*).

22) **D v o p i č j e**: za spremnim stavkom, pred večdelnim pristavkom (*Prišla je vsa družina: oče, mati in otroka*); pred naštevanjem, katerega enote so označene grafično, črkovno, številčno ali z ustreznim besedilom; pred važno enoto besedila, že prej nakazano; pred razlaganjem; pred porekom; podpičje: pred rahlo povezanimi deli zložene povedi (zlasti v zapleteno zloženi povedi, med prirejenimi sestavinami); med skupinami istovrstnih naštevanih enot; zamenljivost podpičja s piko ali vejico; p o m i š l j a j: ob vrinjenem stavku ali vrviku namesto vejice, za poudarjanje, nasprotja ali dela povedi; pred ponazoritvijo oz. razlago nakazanega; za zaznamovanje nedokončanega stavka (končni p o m i š l j a j); tri p i k e: za nakazovanje izpuščenih / neizrečenih delov besedila sredi ali na koncu stavka; ob vrinjenem stavku; za okrepitev premora med deli sporočila; neskladenjske rabe: d v o p i č j e: pri deljenju, za izražanje razmerja (1:3); p o m i š l j a j: vezalni p o m i š l j a j — namesto predloga (opozorilo na vezaj, *slovensko-ruski slovar*); narekovajni p o m i š l j a j — za zaznamovanje začetka dobesednega navedka v premem govoru...

23) **V e l i k a z a č e t n i c a**: začetek samostojne povedi (absolutni, za končnim ločilom, za dvopičjem pred dobesednim navedkom, pred obširno naštevalno enoto); prenos pojmovanj z velikimi črkami v naveden zapis; lastna imena (osebna, zemljepisna, predmetna, večbesedna imena, vzdevki; opozorilo na začetnico generičnih prilastkov *dr.*); predložna imena vseh vrst, občnoimenska raba prvotno lastnega imena); zamenja za lastna imena (*Maršal, Ekselenca, Vi, Ti*); svojilni pridevniki iz imen, pisanih z veliko začetnico (*Prešernov, Tamov, Tvoj ...*).

24) **M a l a z a č e t n i c a**: izrazi za poklic, položaj, odličnost; za pripadnike raznih gibanj, organizacij, nazorov, listov, redov, narečij; samostalniške izpeljanke iz neimenskih zemljepisnih in naselbinskih izrazov ter imena, ki označujejo osebe po rasni pripadnosti; imena za vrste pravljčnih verskih in folklornih bitij;

imena praznikov; nelastnoimenski del zloženih imen; občnoimenska raba izvorno lastnega imena; začetnica pridevnikov iz lastnih imen (-ov, -ev, -in — -ski, -ški); same male črke: včasih z naslovi, napisi ...

VI GLASOSLOVJE

25) Glasoslovje: kaj je (artikulacijska in akustična fonetika, fonologija); predmet: glas, zlog, beseda, besedna zveza, stavek; naglas, poudarek; govornika (aktivna, pasivna), govorna cev, zgornja in spodnja artikulacijska ploskev.

26) Glasotvorna vloga govornika: medrebrne mišice in diafragma, glasilke, mehko nebo z jezičkom, jezik, ustnice; mesta artikulacije; načini tvorbe; glasovi po odprtostni stopnji in zvočnosti.

27) Fonemi s svojimi glasovnimi variantami (v-ɥ-w-ʌ; t-T-ʈ; tako še za kateri soglasniški fonem; za samoglasnik /ɛ/: *teta, seja, kmet, jej, hiše*; tako tudi še za kateri samoglasniški fonem, npr. *o, a*); črkovni zapis fonemov (*prav — pral — nauk — pat — pad — kratka — gladka* ipd.).

28) Opis artikulacije samoglasnikov s fonemskimi variantami; opozorilo na odnosne akustične značilnosti (ob sonografski sliki); dolgi in kratki samoglasniki: prednji, srednji, zadnji, visoki, nizki; določitev nasproti relevantnim narečnim samoglasnikom; izkoriščanje samoglasnikov za stilistične namene; vaje za obvladovanje izgovora samoglasnikov.

29) Razvrstitev samoglasnikov: kratki naglašeni (v zadnjem / edinem — nezadnjem zlogu); široki in ozki *o* in *e*; polglasnik; vaje za fonetično obvladanje.

30) Opis artikulacije zvočnikov s fonemskimi variantami; opozorilo na odnosne akustične značilnosti (sonagram); razvrstitev in način; posebnost v razvrstitvi glasovne vrednosti predloga *v*; vaje za fonetično obvladovanje; opis nezvočnikov (kot pri zvočnikih); razvrstitev nezvočnih variant in zvenečnosti parov (*ta/tna-lo/tla — mlad, mlad oče / mož, mlad hrast*; zveze s predlogi na pisni -z -b -d, (*od očeta/ moža — k očetu — možu*); ustrezne vaje za obvladanje izgovora.

31) Kombinatorika glasov v besedi in medbesedno: samoglasniški sklopi (dvo-zložni, dvoglasniški, siniceza); samoglasniško-zvočniški (*bo vsak / bo ubil*); zvočniški: t. i. podvojeni, posebni (*siv voz*), ne-

zvočniški (tudi s premenami, t. i. podvojeni, zlitni idr.); ustrezne vaje za obvladanje izgovora sklopov.

32) Členitev po aktualnosti: poudarjanje posameznih zlogov v besedi, besede v besedni zvezi ali stavku (*miza — miza, na mizi, včeraj zvečer*...); nenaglašene besede v stavku (naslonke, breznaglasnice, *dober dan*); ustrezne vaje.

VII OBLIKOSLOVJE

33) Oblikoslovje: kaj je; pojmi: morfem, morfemske variante, klasifikacija morfemov in morfemskih sklopov (osnova, končnica, obrazilo: *lip-*, *-ica*); premene morfemov: samoglasniške (po prevoju, preglasu), soglasniške — domače in prevzete besede (po jotaciji, palatalizaciji ali mehčanju, asimilaciji, disimilaciji, po zvenečnosti); samoglasniško-soglasniški (po premenosti); supletivnost osnov.

34) Samostalniška beseda: kaj je; vrste samostalniških besed (samostalnik z glagolom), samostalniški zaimek, posamostaljena pridevniška beseda); skladenjska vloga samostalniške besede (*oče je tesar, ptica pevka, vzožje gore, hotel Turist, Slovenijales*); samostalnik: vrste po pomenu: lastna — občna [števnost — neštevna (snovna, abstraktna, skupna)]; kategorije samostalnika: spol (omeniti večspolnost); menjave sp. v mn., skriptum — skripta; sklon (z glasovno in ničto sklanjatvijo); število: troštevni — enoštevni, množinski — edninski; pripadnost samostalnika sklanjati (redko pripada dvema, *sluga*); živost (*korak / deček*).

35) I. sklanjatev: kaj gre vanjo; sklanjatveni vzorci (glavni — *lipa*, podtipi — *bukev / mati / gospa / species* (*Malči; dežurna*); sistem premen osnove (domače in prevzete besede); premene končnic (domače in prevzete, tudi *Margharete*, rod. - Φ / -e); naglasni tipi; naglasne posebnosti v zvezi s predlogom; stilna vrednost oblikoslovnih in naglasnih variant (tudi naglasnih tipov); sklanjanje večbesednih poimenovanj (*Ivana Kobilica — Vida Tomšič — Vida Tomšičeva — alma mater — Via Apia*).

36) II. sklanjatev: kaj gre vanjo; tudi zaprtost sklanjatve za prevzete besede; sklanjatveni vzorci (glavni — *perut*, podtip — *pesem / stvar*); sistem premen osnove (*dlan, ráven / raván; péč; kri*); omahovanje med vzorcema *pošast* in *stvar*); na-

glasni tipi; stilna vrednost oblikoslovnih in naglasnih variant.

37) III. sklanjatev: kaj gre vanjo; kategorije imen za živo; sklanjatveni vzorci (glavni — *korak, dežurni*); sistem premen osnove (domače in prevzete besede) samoglasniška (kvantitativna / kvalitativna); daljšanje osnove z *-j-, -t-, -n-, -ov-...*; opozorilo na pogovorno *Markota* ipd.; izpadanje gibljivega samoglasnika; posebne premene: *otroci, kónj, v žépu, na móstu...*

38) Premene končnic v III. sklanjavi: premene celega sistema naglasnih končnic (*sluga -a / sluga -e*); premene posameznih končnic: im. ed.: *-o, -e, -os, -es, -um, -is, -as...*; rod. ed.: *-u / -e*; daj. ed.: *-i*; tož. ed.: (glej rod. oz. im. ed.); mest. mn. in dv. *-eh*; or. mn. *-mi*; tož. mn. *-i*; tako še v rod. in daj. mn. ter rod. in daj. / or. dv.; premene glede na končni soglasnik osnove: *c j č ž š dž*; opozorilo na neme soglasnike v francoščini (*Diderot*); pisno-glasovne variante končnic za črko *i* na koncu osnove (*radio, z radiom / radiem*); premena končaja *-ovih, -ovi* z *-eh, -mi (bregeh)*; *na*-logom; sklanjanje večbesednih poimeno vanj (*France Prešeren — don Kihot — Downing Street*; stilna vrednost oblikoslovnih in naglasnih variant.

39) IV. sklanjatev: kaj gre vanjo; sprejemanje prevzetih besed; zamenjava spola (prehod v ž. sp., prehod sam. m. sp. v sr. sp. — *oči, skripta*; posebni primeri: *prsi — prsa, Gorenjsko — Gorenjska*); sklanjatveni vzorec (glavni — *mesto, Krško*); premene osnove (daljšanje s *-t-, -n-, -s-*; vrivanje samoglasnika; menjava kvalitete); premene končnic (za *c j č ž š*; posamezni primeri: *-ov, -eh- -(e)mi*); opozorilo na maskulinizacijo in feminizacijo (posebno tudi pri množ. sam., *pljuča*); naglasni tipi (opozorilo na premene v zvezi s predlogi); opozorilo na stilno vrednost oblikoslovnih in naglasnih var.; skladenjska vloga sklonov samostalnika: kot os., pov. dol., predmet, prisl. dol., ujemalni pril. (tako tudi v drugih sklonih); jedro naglagolskega enodelnega stavka; nosilec stanja v enodelnem stavku (*strah jo je bilo*).

40) Pridevniška beseda: kaj je; vrste pridevniških besed (pridevnik, deležnik, pridevniški zaimek, števnik); skladenjska vloga pridevniške besede: prilastek (ob samostalniških besedah, ob povedku), pov. določilo; položaj pridevnika kot prilastka levo ali desno od donosnice; vrste pridevniške besede glede na izražanje spo-

la, števila, sklona, glede na ujemanje (*mlad / slovenski / prvi — pet / petero / dosti — delal*); vrste pridevniških besed glede na to, kaj izražajo: kakovostni, vrstni, svojilni, količinski; sistem glasovnih končnic; opozorilo na pridevnike z ničto končnico v vseh sklonih in na posebno končnico *-ega* v tož. ed. pri samostojno (navezovalno) rabljeni pridevniški besedi; opozorilo na neglasovne končnice (*prim. s petimi / pet ljudmi...*); pretvorbenost pridevniških v samostalniške besede; pridevnik: kaj je (poleg splošnih kategorij pridevniške besede še stopnjevanje, vezavnost, določnost — nedoločnost); sklanjatveni vzorec za vse tri spole; premene osnove in končnic.

41) Naglas pridevnika: naglasni tipi (prehajanje besed iz tipa v tip), premene pri predložnih zvezah; stopnjevanje: trostopenjsko (s priponskimi in prislovnimi obrazili — navzgor in navzdol), dvostopenjsko (s predponskim obrazilom in s prislovi, *prelep, zelo lepo*; naglas pri stopnjevanju; raba oblik: nedoločne — določne; stopenj (absolutna in relativna raba); posebnosti v zvezi z vezavnostjo.

VIII SPOROČANJE

42) Faze v nastajanju sporočila: iznajdba, dispozicija (urejanje gradiva), kompozicija (gradnja).

43) Deli sporočila: uvod, jedro ali obravnava, zaključek.

44) Načini ubesedovanja: opisovanje, orisovanje in poročanje; prenosnik sporočila: akustični (ali govorni) in grafični (ali pisni); vrste govornega sporočanja (prosti govorni ali spontani jezik; besedilno vezani; deklamirani, recitirani, brani).

45) Opis, oris, stalne oblike sporočanja:

46) Pismo: vrste glede na naslovnika (po vsebini), struktura, slabosti pri pisanju pisma; obnova: prosta, strnjena, razširjena; opozorilo na obliko obnove pri spraševanju.

47) Pripoved: pripravljena — nepripravljena (glede na snov, gradnjo in jezik, vedenje realizatorja nastopa).

48) Odgovor na vprašanje (odgovarjanje pri spraševanju), pogovor, diskusija, debata (»umetnost« po-

slušanja in molčanja, vključevanje v pogovor, spretnost kritičnega reagiranja).

Bogatenje besednega zaklada: splošno besedje (31 enot po SKJ 1).

EKSKURZIJE

K besedilu o poučnih izletih, ki ga je formuliral literarnozgodovinski del komisije, je jezikoslovni del komisije v večji meri uveljavil tudi jezikoslovne interese. To se je pokazalo zlasti v uvodnem delu, ki se preformuliran glasi: »Namen ekskurzij je, da učencem ponazarjajo in razširjajo učno snov. Učenci se na njih seznanjajo z rojstnimi domovi, z življenjskim okoljem, s kraji delovanja znamenitih osebnosti oz. z njimi samimi, z grobovi ustvarjalcev, s prizorišči leposlovnih del, s tamkajšnjo govornico, narečjem, ljudmi, s tipično naravo področja ter s splošnimi razmerami v določeni pokrajini. Vsak razred opravi vsaj eno literarno-jezikoslovno ekskurzijo letno; ta naj bo ne le tehnično, temveč tudi vsebinsko skrbno pripravljena: profesor naj jo spremlja z izčrпно strokovno razlago, učenci z izbranimi recitacijami in branjem drugih ustreznih odlomkov. Po ekskurziji teče v razredu pogovor, nato pa se o njej piše šolska ali vsaj domača naloga (v različnih stalnih oblikah). Najboljša naloga (npr. potopis) se lahko objavi v šolskem glasilu, ali pa se o izletu pripravi razstava uspešnih fotografij v prostorih šole.«

Tako kot v uvodnem odstavku je jezikoslovni del komisije skrbel za upoštevanje jezikoslovne problematike tudi pri posameznih izletih, za posamezne letnike in izlete takole: I. 1: obisk Inštituta za slovenski jezik pri SAZU ali filozofske fakultete (opozorila na Ramovša); I. 2: Opozorilo na značilnosti dolenskega narečja (po možnosti ob živi govorici), na delež dolensščine v knjižnem jeziku in na jezikoslovce dolenskega področja (Levstik, Škrabec, Metelko). Tako naj bi se delalo na vseh narečnih / baznih območjih. Zato se v II. 1

navajajo Vodnik, Kopitar, Breznik; v II. 4 Murko, Dajnko, Miklošič; v III. 3 Škrabec, Erjavec; v IV. 2 Dajnko, A. Murko, M. Murko; v IV. 3 Gutsman, Janežič, Majar, rezijsko in beneška narečja, stari zapisi jezika. Za III. letnik je predvidena še ekskurzija Škocjan (Metelko), Konstanjeviča (forma viva, samostan, galerija) — Krško (Dalmatin, Bohorič, Valvazor, Mencinger) — Brežice (muzej, kmečki upori) — Pišce (Pleteršnik) — Kumrovec (prehodni govori — dolenski, štajerski, kajkavski).

EPILOG

Komisija je bila ustanovljena in je delovala po običajih civilizirane in demokratične skupnosti, njen konec pa nikakor ni bil tak: enostavno so jo nehali sklicevati še pred koncem njenega delovanja, niso je obveščali o usodi njenega izdelka, rezultat njenega dela pa je bil dan v presojo strokovno nekompetentnih razsodnikov, in menda obsojen v odsotnosti njenih avtorjev.

Predloženi predlog učnega načrta za gimnazije je rezultat resnega načrtnega dela precejšnjega števila ustrezno kvalificiranih ljudi z dolgoletno učno prakso. Prepričan sem, da ima kot rezultat kolektivnega načrtnega dela prednost pred uresničitvami posameznega profesorja, ali celo uradnika Zavoda, ali kakšne superkomisije nestrokovnih strokovnjakov. Slovenci nismo tako bogati z intelektualnimi potenciali, da bi mogli rezultate dolgotrajnih naporov lahkomišelnostjo metati v stran. Zato bi bilo prav, da bi se v Jeziku in slovstvu objavili tudi načrti za preostale tri razrede gimnazije, da bi lahko služili vestnemu učitelju za orientacijo pri pouku. Končno bi bilo seveda želeli več kulture v ravnanju s komisijami in v občevarstvu med ustanovami in s posamezniki, ki so tako ali drugače tesno povezani z našim šolstvom.

Jože Toporišič

Filozofska fakulteta v Ljubljani

»KONTROLOR ŠKROBAR« V »SLOVENSKI KULTURNI ZAKLADNICI« IN ZADRAVČEVA ŠTUDIJA O NJEM

V 14. zvezku znane bibliofilske, pa hkrati študijsko zasnovane zbirke Iz slovenske kulturne zakladnice — izdajajo jo mariborska Obzorja — je izšel ponatis osrednje Kraigherjeve pripovedi Kontrolor Škrobar (1914). Uredil tekst, komentar oziroma

opombe in obširno spremno besedo mu je napisal Franc Zdravec (opr. Janez Vidic, il. Jože Ciuha). — Zanimata nas predvsem ureditev in študija.

Zdravec je prvi del spremne razprave nameril: a) natančni razgrnitvi geneze Kon-

trolorja Škrobarja, pri čemer posebno pozornost posveča primerjalnemu ogledu nemško avstrijskih avtorjev, ki jih s Kraigherjem v zvezi literarni zgodovinarji najpogosteje navajajo, omenja pa jih deloma že tudi pisatelj sam: Rosegger, Bartsch, pa tudi manj znani Bienenstein, Kernstock, Kühnbergova idr.; b) delovanju pomembnih organizacij Südmarka, Schulverein ipd. ter c) razgrnitvi možnih zgodovinskih in fizičnih snovnih prvin in predlog, iz katerih naj bi Kraigher upovedil svet svoje pripovedi (ljudi, prostor, čas). Zadnjemu delu je dodal še pregled siceršnjega Kraigherjevega pisateljstva.

V drugem delu se je lotil interpretacije besedila, pri čemer najprej določi snov (= politika, erotika), razloži potem Kraigherjeve ocene posamičnih družbenih plasti takratnega slovenstva (uradništvo, kmetstvo), navaja poglavitne »jasno premišljene motive« (mi bi jih raje imenovali ideološke motive, saj gre za ideje o slovenski gospodarski osamosvojitvi, o potrebi po poudarjanju slovenske narodne zavesti ipd.) ter na tej osnovi razlaga zlasti značaj, temperament in usodo osrednjih upovedenih oseb. — Glede ideje, ki iz te razlage izhaja, meni, da je predvsem narodnopolitična, češ da Škrobar doživlja občutek krivde le na etični ravni narodne zavesti, sicer ne.

V tretjem delu določa vrsto in slog romana: poudarja novelistični zarodek in iz tega izviračo enoosebnost oziroma figuralnost romana (gre za distinkcijo oziroma ločevalno opredelitev po Kayserjevi klasifikaciji, ki loči troje temeljnih tipov romana: roman osebe, roman prostora in roman dogajanja oziroma časa), ki pa je križan z regionalnostjo kot dodatno prostorsko kompozicijsko dominantno. — Dlje se pomudi pri vprašanju, ali gre za naturalističen roman, pri čemer se opira predvsem na primerjanje podobnosti med Škrobarjem in zgodovinsko, fizično izpričanima snovnima predlogama Ilaunikom ter Štupico (torej gre predvsem za genezne primerjave); izid pravi, da si Kraigher kot pripovedovalec z zgledevanjem pri fizičnih predlogah ni pustil zvezati rok, pa tudi sam je zatrjeval, da je osebe dvignil v »romantičnost«; torej je literarni Škrobar nalomljen med naturalistično in novoromantično stilizacijo. (S takšnim primerjalnim postopkom se seveda odpira teoretično vprašanje, koliko je lahko pisatelj, ki želi bralcu dopovedati takó natančno ideološko sporočilo, kakršno najdemo pri Kraigherju, sploh do dlake zvest

ev. snovnim predlogam; pravzaprav še več: do kakšne mere prenos v govor to dopušča spriči različnosti med logiko usojenosti in med miselno, govorno logičnostjo; gre za znano vprašanje o mimezis, ki ga je v nemški književni vedi svojčas vehementno sprožila K. Hamburger.)

Potem pisec razprave opredeljuje jezikovni stil, omenja njegovo predmetnost (objektivizem), kot posebno opazne pa omenja tri jezikovne plasti: slovenjegoriško narečno, izobražensko ter tajčarsko. Manj ga zanima figurativnost oziroma razmerje med pomensko prenesenim in premim govorom.

Končno dodaja obsežno in zanimivo literarnozgodovinsko poglavje o zrcaljenju slovenskega literarnoprogramskega oziroma nazorskega spora med liberalci in klerikalci ob romanu in po njem ter ugotavlja, da je roman s svojo odkritostjo pomagal odpravljati moralistično ter svetovnonazorsko nasilje nad slovstvenim ustvarjanjem.

V opombah je urednik predvsem razgrnil razloge za ponatis 2. verzije Kontrolorja Škrobarja ter označil osnovne razlike med obema izdajama.

— Kratka ocena Zadravčeve študije bi bila takale: brez dvoma snovno in miselno bogat, domiseln tekst, doslej najboljša interpretacija Kontrolorja Škrobarja. Še posebej zanimiva so pogosto precej nadrobna poročila o nemških nacionalističnih avtorjih, ki tako ali drugače sodijo v kontekst Kraigherjevega romana, dalje so zanimive nekatere primerjalne členitve, ki zadevajo snovnost pripovedi, pa postopek generalne označitve besedila, njegovega smisla in pomena. Odlika študije je tudi poleg bogate dokumentarne osnove preglednost, jasnost, razvidnost sporočanja, izognitev preosebnim hermeneutičnim, spekulativnim posegom.

Vprašanja, ki se kot nadalje odprta poročevalcu mimogrede zastavljajo, pa bi bila tale:

1. Zgradba, npr. razmerje med zgodbo (logični kronološki potek dogajanja) ter sžetjem (literarno organizacijo tega dogajanja) je kot raven slogovne opredelitve (notranji slog) ostala neizkoriščena. Značilno za naturalistični roman je, da se oba načina, obe ravni možne literarne organizacije prekrižata (zgodba = sžetje), tako tudi v Kraigherjevem romanu. In vendar je pisatelj uspel zelo spretno v zgradbo vgraditi in v obliki konsekventnega motivacijskega niza funk-

cionalizirati osnovne tri shematske prvine naturalističnega motiviranja: biološki faktor, okolje, zgodovinski trenutek (konkretno: erotični podvigi kot izid biološke danosti Škrobarja zadoščijo pri nemškem uradniškem šefu; ta v pravem trenutku, ob vilitvah kot fig. zgodovinskem momentu, pritisne nanj, da se v okolju, kjer se medsebojni odnosi urejajo po narodni pripadnosti, opredeli zoper slovenstvo in s tem tudi zoper lastno intimno prepričanje; z vidika takšne trojne motiviranosti ostaja do neke mere vprašljiva tudi tematsko problemsko povzemača oznaka, češ da gre za narodno političen roman; zgodbena poanta je res precej te vrste, toda premislek pove, da je pripoved hkrati razgrinjanje usode, ki je pogojena z neobvladljivimi biološkimi vzvodi; v izpuščenem epilogu iz prve izdaje beremo izrecno tovrstno oceno: »Poznal je plemenitost in dostojnost in spodobnost ... kdo more kaj za to, če ga je vlekle v blato ...« — podčrt. M. K.)

2. Opuščena je ponazoritev slogovne dvojnosti na ravni govora; pač v smislu opozicije: »od tega hipa so najine oči dvoje brezličnih aparatov« (II, 67) — »ti si zame kakor sveto obhajilo, ljubica« (I, 231).¹

3. Možnosti razpravljanja dopušča seveda tudi izbira druge, štirideset let mlajše redakcije (1914—1950), ki jo je avtor — po urednikovih besedah — pripravil v popolnoma novem zgodovinskem položaju, po NOB. Pripoved je s temi popravki zadobila nove ideološke razsežnosti in izgubila mnogo zgodovinske verodostojnosti. Prvotni (zdaj izpuščeni) konec je literarnozgodovinsko zanimiv vsaj z dveh vidikov in sicer kot: a) vnaprejšnja samoobramba pred »svetovnonazorskim in moralizatorskim nasiljem« (podobno kakor štirideset let pred

njim v Stritarjevem Zorinu) in b) kot izraz neke splošne, zgodovinske potrebe takratnega slovenskega pisatelja, da v občutljivih točkah leposlovnega teksta reagira aktualno ali kar aktualistično (prim. Tavčarja, Podlimbarskega, Cankarja): bližal se je pač usodni zgodovinski trenutek za slovenski narod in je bilo treba negovati politično samozavest na vse načine. Bržkone je z izločitvijo prvotnega konca in z nekaterimi drugimi ustreznimi popravki ta razsežnost močno zabrisana. (Sem gre prejkone tudi vprašanje Župančičevih verzov, ki jih Arnošt Škrobar v prvi izdaji tako pridno deklamira; Župančič je delu takratne slovenske javnosti od Čaše opojnosti dalje veljal za najoprijemljivejši zglede literarne erotičnosti, brezčilnosti, celo »kaluže«, kakor ga je imenoval Ušeničnik; kaj je bilo torej naravnejšega, ko da je Kraigher Škrobarja po verze poslal k Župančiču? In kaj je bilo spet bolj smiselno od tega, da je ob Arnoštovem žalostnem koncu citiral neke čisto druge Župančičeve stihe? Gre pač za kompozicijsko opozicijo na ravni ideološke zgradbe. — Štirideset let do druge redakcije je tovrstni prizven Župančičeve poezije — nekakšna notranja dvotečajnost — zbrisalo in tako je — morda redko umestno — vse Župančičevo iz romana potrebil tudi Kraigher sam.)

— Vse to so vprašanja, ki jih kajpada ni mogoče odpraviti s takšnole kratko recenzijo in narekujejo težavne odločitve. Tudi si ne domišljamo, da smo jih izumili mi in da nanje urednik ni pomislil; zato kajpada z njimi ne želimo, niti ne moremo zmanjšati tehtnosti in koristnosti Zdravčevega dela; nanje pač samo opozarjamo v obliki delovnih predlogov in nadaljnjih pobud.

Matjaž Kmecl

Filozofska fakulteta v Ljubljani

KOROŠKI KULTURNI DNEVI

Pomladi so v posebnem zborniku¹ izšla predavanja prvih koroških kulturnih dni, ki so jih pred štirimi leti organizirali v Celovcu. V zborniku je zbranih 22 predavanj (3 zgodovinska, 4 narodopisna, 4 umetnostnozgodovinska, po 1 geografsko in muzikološko, 3 jezikoslovna in 16 literarnozgodovinskih). Bogo Grafenauer objavlja v knjigi predavanje »Pomen Karantanje v oblikovanju zgodnjesevnoalpske skupnosti alpskih in panonskih Slovanov in v njihovem kulturnem življenju 9. in 10. stol.«, v katerem se

poleg zgodovinskih vprašanj dotakne tudi problemov, ki so povezani z Brižinskimi spomeniki, z njihovim nastankom in možnimi vplivi, med katerimi opozarja predvsem na vpliv irskega misijona, ki je v tistem času deloval na Koroškem. O zgodovinskem razvoju prebivalstva in o njegovih socialnih osnovah piše Fran Zwitter, ki svojo pozornost posveča predvsem vpra-

¹ Koroški kulturni dnevi I. Zbornik predavanj. (Ur. Erik Prunč in Gustav Malle.) Maribor, Obzorja 1973. 263 + XXIII + (I) str. 8⁰.

šanju naraščanja oz. upadanju prebivalstva na Koroškem, pri čemer pomeni upadanje deleža agrarnega prebivalstva predvsem povečano narodno ogroženost Slovencev na Koroškem. — Prispevek Valentina Inzka je posvečen narodno-političnemu programu in publicističnemu delovanju Andreja Einspielerja, ki je bil v drugi polovici 19. stoletja nedvomno ena najmarkantnejših osebnosti v slovenskem političnem življenju. — Članek Toneta Zorna »Nekateri pogledi na slovensko vprašanje na Koroškem po letu 1925« obravnava teorijo vindišarstva, s katero so bile in so še vedno povezane nemške nacionalsocialistične tendence na avstrijskem Koroškem. — Zanimiv je tudi prispevek Vladimirja Klemenčiča »Spreminjanje gospodarske in socialne strukture in narodnostni problemi Slovencev na južnem Koroškem«, saj odpira celo vrsto vprašanj in problemov, ki usodno posegajo v perspektivo obstoja in vztrajanja slovenskega življa v Avstriji. — O raziskavah koroške umetnosti, o njenem mestu v okviru slovenske in o posebnostih, ki so značilne zanjo, piše v svojem esejju Nace Šumi. — Značilnostim romanske arhitekture na obeh straneh Karavank, ki so posebnost v evropskem prostoru, je posvečen prispevek Marijana Zadnikarja, gotškemu stenskem slikarstvu na Koroškem pa razprava Franceta Stelèta, ki se je posebej ustavil ob beljaški delavnici in njenem vplivu. Emilijan Cevc piše o gotski plastiki na Koroškem, o najvidnejših avtorjih in najpomembnejših delih, ki so nastala na tem koščku slovenske zemlje, Janez Höfler pa o glasbeni umetnosti na Koroškem do 19. stoletja.

Poleg teh pa je v knjigi še cela vrsta prispevkov, ki so posvečeni slovenskemu jeziku in literaturi. O slovenskih koroških narečjih kot zgodovinski vezi med Slovenci tostran in onstran Karavank piše Tine Logar in opozarja na najstarejše jezikovne spremembe, kot so npr. depalatalizacija konzonantov v poziciji pred sprednjimi vokali, metateza likvid idr., pa tudi na mlajše jezikovne inovacije, ki niso več zajele celotnega južnoslovenskega ozemlja (npr. akcentske spremembe, podaljšanje praslovenskega akuta idr.). Vsi ti pojavi dokazujejo, da je Koroška enakovreden člen med ostalimi slovenskimi narečji, prav narečni pojavi, kot so švapanje, sekundarna slovenska palatalizacija velarov idr., pa opozarjajo tudi na to, da je bila Koroška v preteklosti veliko tesneje povezana z osrednjimi slovenskimi pokrajinami. — Prispevek Franceta Bezljaja »Arhaizmi v koroških

narečjih« obravnava vrsto koroških besed, ki jih najdemo npr. pri Gutsmanu, Jarniku, Pleteršniku ali v drugih slovenskih narečjih, obenem pa tudi v drugih slovenskih in baltskih jezikih. — Vokalni redukciji v podjunskih govorih je posvečen sestavek Pavleta Zdovca, ki primerja posamezne redukcijske stopnje med seboj, obenem pa opozarja tudi na to, da se redukcija v tem delu slovenskega prostora ni realizirala tako, kakor je to v svojih Slovenskih študijah formuliral Fran Ramovš. — Boris Paternu je dal svojemu prispevku naslov »Problem dveh tipov slovenske književnosti s posebnim ozirom na njen koroški del«. V njem ugotavlja, da smo imeli Slovenci sprva predvsem dva tipa literature — na eni strani leposlovje, ki je bilo namenjeno izobražencem in ki je doseglo svoj prvi vrh prav s Pisanicami, na drugi strani pa domačijsko, ljudsko vzgojno književnost. Potem na kratko pregleda posamezna razdobja v razvoju slovenske literature, več pozornosti pa posveti predvsem Janežičevemu Slovenskemu glasniku, Mohorjevi družbi, ustanovitvi Kresa itd., ugotavlja, da je zadnja vojna pomenila ostro zarezno in stagnacijo, ki se počasi taja šele v novejšem času. — Erich Prunc se v svojem sestavku »Nekateri problemi koroškega slovenskega slovstva do 1848. leta« ustavlja najprej ob brižinskih spomenikih, v zvezi s tem pa ponovno odpre tudi problem pokristjanjevanja Slovencev; odklanja Isačenkovo mnenje, da bi stilne prvine v Brižinskih spomenikih kazale na neki knjižni jezik, torej na staro cerkveno slovanščino, ugotavlja, da je postponirani privednik stilem, ki je običajen tudi v ljudskem slovstvu, najdemo pa ga tudi v srednjeveški božični pesmi in še kje. Zastopa torej tezo, da ob srednjeveških besedilih lahko govorimo le o »staroslovenščini«, se pravi o večfunkcionalnem in naddialektalnem slovenskem kulturnem jeziku. Nato na kratko preleti dosežke naše reformacije, ki je vknjižila slovenski jezik, protireformacije, ko so to delo nadaljevali predvsem jezuiti, in prosvetljenstva, ustavi se ob O. Gutsmanu in J. Japlju, potem pa še ob najpomembnejših predstavnikih predromantike na Koroškem, med njimi predvsem ob U. Jarniku in M. Schneiderju. — Starejši koroški dramatik je posvečen prispevek Jožeta Koruze, ki ga zanimajo predvsem trije samostojni in samosvoji pojavi iz časa pred letom 1863, ko je bila v Celovcu ustanovljena čitalnica. Najprej se ustavi ob pasijonski igri, najstarejšem slovenskem gledališkem besedilu s Koroške, ki ga je našel Štefan Singer, opisal pa že pred vojno

Franc Kotnik; opozarja na to, da je tekst verjetno nastal po mlajši predlogi, za kar govore nekateri vsebinski elementi, obenem pa meni, da bi ga morali stilistično oceniti in primerjati s podobnimi nemškimi teksti na Koroškem. Premišljevanje o avtorstvu ga pripelje do domneve, da bi bil avtor lahko Matevž Mavc iz Tržiča, ki je daljši čas služboval v Podjuni. Ta misel pa se ujema tudi s Kotnikovo oznako jezika v tej igri. Podpora tej tezi je tudi dejstvo, da so v tistem času v Tržiču imeli slovenske pasijonske prireditve. Igro postavlja v čas pred letom 1765, ko je celovški okrožni urad prvič strogo prepovedal uprizarjanje verskih iger; to misel navezuje na gledališko dejavnost celovških jezuitov, ki so imeli svojo rezidenco tudi v Dobrli vasi, in ravno dobrlovaška pasijonska igra bi po njegovem mnenju utegnila služiti kot predloga tisti iz Železne Kaple. Drug tak pojav, ki ga zanima, so Drabosnjakovi prevodi oziroma priredbe ljudskih iger, od katerih so se ohranile le tri; dve sta le slovenska priredba ljudske oblike tradicionalne verske igre, tretja — Igra od zgubljenega sinu pa je moraliteta, katere izvorni rokopis je bil najden na Kostanjah. O tretjem pojavu lahko govori le posredno, ker se dramatični poskus iz kroga koroških preporoditeljev Ulrich, Graf Celsky ni ohranil; zato svojo sodbo lahko navezuje le na poročilo nekdanjega najditelja rokopisa Viktorja Globočnika, vendar pa sodi, da je bilo delo pomembnejše, kakor je menil Globočnik, saj se v njem kažejo prvi znaki romantike. — O književnosti zamejskih koroških Slovencev po plebiscitu piše Matjaž Kmecl in v uvodu opozarja predvsem na vlogo, ki so jo pri gojenju in ohranjanju slovenske besede v 20. stoletju imela prosvetna društva. Omenja avtorje, kot so npr. Matilda Košutnik, ki je na neki način nadaljevala tradicijo koroškega bukovništva, Pavel Kernjak, Milka Hartman, pomudi se ob Maksu Sorgu in Hanziju Weissu, ki sta padla med vojno, ob Katarini Miklav, ki jo je uničil Rawensbrück, omenja partizansko spominsko prozo, ki jo na Koroškem zastopa Karel Prusnik-Gasper, in nekatere predstavnike iz vrst emigrantov, med njimi Karla Mauerja, ki je nedvomno najplodovitejši pisatelj večerniških povesti, Metoda Turnška, ki je napisal vrsto bolj ali manj uspešnih dram iz karantanske zgodovine, ter domačine Valenitna Inzka, Krista Srienca in druge, med mlajšimi avtorji pa Valentina Polanška, ki se je od preproste verzifikacije in vzgojnega pripovedništva povzpela do veliko modernejšega in bolj sproščenega izraza že v

zbirki »Grape in sonce«. Največ pozornosti pa posveča Kmecl najmlajši generaciji, ki se je zbrala okrog Mladja in ustvarjalno posegla v novejšo slovensko književnost. Florijan Lipuš, Erik Prunč in Karel Smolle, pa morda še kdo, so večerniški, tradicionalno vzgojni literaturiziperstavi nov tip književnosti, z novimi oblikami in drugačnimi cilji; v zadnjih štirih letih se je prav ta smer okrepila z novimi imeni, v vsebinskem pogledu pa z večjo družbeno angažiranostjo. — Franc Zadravec je dal svojemu prispevku naslov »Slovenska Koroška v prozi, pesmi in drami od 1919 do 1942«. Osrednja pozornost velja Prežihovemu Vrancu in njegovemu delu, od prvih člankov v Rdečem praporu, ko je skušal osvestiti slovensko meščansko politiko in ji vzbuditi zanimanje za koroški problem, do novel, v katerih je upovedil koroško zemljo in njene ljudi, najbolj pa je koroški problem govorno oživil v romanu Požganica. Med avtorji, ki so se tudi posvetili temu vprašanju, omenja Zadravec Ivana Laha, ki je v nasprotju s Prežihom idealiziral zgodovino, Ivana Albrehta in Ivana Preglja, ki se je pri iskanju rešitve izgubil v mistiki, Ivana Matičiča, Maksa Šnuderla idr., ob koncu pa ugotavlja, da se večini med njimi ni posrečilo preseči romantičnega fabuliranja. Koroška tematika je zaživela tudi v pesmi, elegično pri Županciču, Sušniku, Debeljaku, Glaserju idr., uporno pa v verzih Gradnika, Golarja, Maistra in kasneje tudi Franca Ellera. Avtor zaključuje svoj pregled z dramatikom, kjer pa je pravzaprav odkril samo dva avtorja: Pavla Golio in Franca Ks. Meška. — O slovenski pripovedki na Koroškem piše Pavle Zablatnik, ki se je v svojem članku oprl na vrsto del in zbirk različnih avtorjev, ki so se ukvarjali z zbiranjem koroških pripovedk, temu pa je dodal še svoje primere, ki jih je sam odkril v Zilji, Rožu, Podjuni in na Gurah. Več pozornosti posveča predvsem mitičnim pripovedkam o hajdih ali ajdih, škuberlu in škrahtu, škopnjaku, povodnem možu, žalik ženah idr. ter zgodovinskim pripovedkam, ki se dostikrat opirajo na resnične dogodke; še posebej so se ljudstvu vtisnili v spomin turški vpadi (v zvezi s tem pa je nastala cela vrsta pripovedk o kralju Matjažu), kuga, reformacija in veliko kasneje tudi francoski boji. — O basnih koroških Slovencev piše Milko Matičetov, ki uporablja izraz basem / basen v veliko širšem pomenu, tako kot ga uporabljajo v Rožu in Zilji, kjer obsega vse vrste pripovedništva. V svojem eseju je svoje zanimanje osredotočil ob koroških ljudskih pravljicah, ki jih v objavljenih zbirkah najdemo pravzaprav

zelo malo, posebej še, če njihovo število primerjamo s pripovedkami. Ko skuša dognati vzroke za to, navaja kot enega prav dejstvo, da gre pri pravljici vedno za daljši tekst, ki zahteva večji ustvarjalni napor pripovedovalca. Ob koncu objavlja v transkripciji celo pravljico o pridnem kovaču, ki jo je pripovedoval Franc Isop-Leben iz Gorinčič. — Tudi razprava Valensa Voduška je posvečena slovenski ljudski ustvarjalnosti — tokrat slovenski koroški ljudski pesmi. Narodopisne raziskave so odkrile le majhno število pripovednih pesmi, več pa se je ohranilo pravih plesnih poskočnic, vendar v počasnem tempu, v bolj odročnih predelih se je ohranil tudi še večglasni starejši način petja, odkritje homogene arhaične glasbene kulture v Reziji pa je pomagalo razjasniti tudi nekatere posebnosti koroške ljudske pesmi. Ob koncu omenja avtor kot posebnost še koroški rej,

pri katerem gre verjetno za predslovansko izročilo, kot so pokazale novejšje raziskave. — Koroški ljudski pesmi je posvečen tudi prispevek Franceta Czigana, ki opozarja na dejstvo, da péta pesem še živi med ljudmi, žal pa izumirajo pesmi, ki so jih peli ob delu; kot vzrok za to navaja avtor predvsem vse močnejšo mehanizacijo kmečkega dela.

»Koroški kulturni dnevi« so kljub raznolikosti predavanj, ki so zbrana v zborniku, pomembno delo, ki je zapolnilo vrzel v poznavanju slovenske Koroške, obenem pa dopolnjuje gradivo, ki je bilo zbrano za IX. seminar slovenskega jezika, literature in kulture in prav tako posvečeno temu delu slovenskega kulturnega prostora.

Alenka Logar-Pleško
Filozofska fakulteta v Ljubljani

OB DVAJSETLETNICI LINGVISTIČNEGA KROŽKA FILOZOFSE FAKULTETE V LJUBLJANI

Tiho in delavno praznuje dvajsetletnico dejavnosti lingvistični krožek filozofske fakultete v Ljubljani. Osnovala ga je leta 1953 skupina jezikoslovcev, uslužbenih na ljubljanski filozofski fakulteti ali pri inštitutu za slovenski jezik SAZU. Tedanji rektor univerze, prof. dr. Fran Zwitter, je pozdravil ustanovitev v priložnostnem pismu z dne 12. maja 1953. Delo krožka je teklo nekako do selitve filozofske fakultete v novo hišo ob Aškerčevi cesti (1961) in bilo obnovljeno v začetku 1964.

O dogodkih v krožku pred premorom se zdaj ne ve veliko, ker žal niso pisali kronike. Nekaj podatkov o tistem času so mi nekateri udeleženci tedajšnjih sestankov prijazno povedali iz spomina; zlasti se v tej zvezi zahvaljujem profesorjema Milanu Grošlju in Stanku Škerlju, ki sta takrat opravljala sprotno delo. Krožek je posloval tako rekoč brez formalnosti. Ni bilo predsednika ali drugačnega vodstva, zapisnikov niso sestavljali. Na sestanke — v slavističnih prostorih v narodni in univerzitetni knjižnici — je prihajalo po kakih deset oseb. Poimenskih seznamov udeležencev ni, ve pa se, da so med poslušalci prevladovali slavisti, zlasti mlajši. Sestanki so bili namenjeni pogovorom o jezikoslovnih vprašanjih, medsebojnemu seznanjanju z znanstvenimi novostmi doma in po svetu.

Najbolj pogrešamo izročila o takratnih predavateljih in naslovih predavanj. Zvedel sem malo imen nastopajočih in še manj o snovi njihovih prispevkov, sploh pa ne, po kolikokrat so nastopili. Predavali so (ob imenih dodajamo ponekod v oklepaju podatke o obravnavanem): prof. France Bezljaj, prof. Milan Grošelj (o sintagmi *sedeča kopel*), prof. Jakob Kelemina, prof. Tine Logar (o imenu *Banjščica*), prof. Stanko Škerlj (o sintaktični stereotipizaciji), pred. Boris Urbančič (o slovenskem pravopisu), znan. svet. Božo Vodušek (o slovarju slovenskega knjižnega jezika). Naštetim se opravičujem, če navajam o njih kaj zavajajočega, napačnega ali nepopolnega; oproščam se tudi neimenovanim predavateljem. Vse, ki vedo kaj več o prvem obdobju krožka, ali bi želeli popraviti moje poročilo, prosim, da bi mi take dopolnitve sporočili, ali jih priobčili.

Približno hkrati s krožkom je bilo ustanovljeno glasilo neslavističnega jezikoslovja *Linguistica*, prva tri leta kot priloga *Slavistične revije*, nato kot časopis. Do konca 1973 je izšlo enajst letnikov. Uredniški odbor vodi prof. Stanko Škerlj.

Januarja 1964 je krožek po krajših posvetih spet oživel, mislim da največ po prizadevanju dr. Brede Pogorelčeve, dr. Mitja Skubica in prof. Stanka Škerlja. Obnovljeni krožek se je utrdil z izvolitvijo predsed-

nika in tajnika. Prvi predsednik, prof. Stan-ko Škerlj, je vodil krožek z obilo takta in naravne avtoritete. Ko je pred svojo osem-desetletnico želel odstopiti, smo se branili sprejeti ostavko, a naposled ga je leta 1973 zamenjal tričlanski odbor (Franc Jakopin, Janez Orešnik, Mitja Skubic). Na tajniškem mestu se je zvrstilo že šest jezikovnih asistentov filozofske fakultete. Tajnik priprav-lja in raznaša vabila (po kakih osemdeset), piše zapisnik, hrani listine in sestavlja let-na poročila o delu krožka (za letopise filo-zofske fakultete).

Krožek se shaja načeloma vsak drugi po-nedeljek v času, ko je na univerzi redni pouk. Od prvega sestanka v februarju 1964 — na njem je prof. Milan Grošelj predaval o rabi preteklih časov v Brižinskih spome-nikih in o problemu srbohrvaških preteklih časov — do junija 1973 se jih je zvrstilo sto trideset, na leto povprečno trinajst ali štirinajst. Spored je zajemal jezikoslovna (strokovna in znanstvena) predavanja o najrazličnejšem, pa tudi prikaze jezikoslov-nih knjig, avtorske povzetke doktorskih di-sertacij, poročila o znanstvenih shodih in priložnostne govore ob življenjskih oblet-nicah slovenskih jezikoslovcev. Po vsebini je bilo kar petinštirideset prispevkov sla-vističnih, med temi enaintrideset o sloven-ščini (največ — sedem — o slovarju slo-venskega knjižnega jezika), kar pač zrcali sestavo članstva, pomembnost slavistike v našem okolju in enega poglavitnih name-nov krožka: seznanjati neslaviste med po-slušalci s slovenistično in sploh slavistično problematiko. O slovenščini je največkrat govoril prof. Jože Toporišič. Naslednja ob-sežnejša skupina sestankov, štiriindvajset, je načenjala — ne nepričakovano — obče jezikoslovna vprašanja; tu gre dodati šest poročil lektorja Vladimira Jagodica o ne-indoevropskih jezikih, ki so nam predvsem potencialno ponazoritveno gradivo obče jezikoslovnih tém. Romanističnih predavanj smo poslušali osem, germanistično eno, s področja klasičnih jezikov tri, o indoevro-pskem primerjalnem jezikoslovju (vštevši indouralsko teorijo prof. Bojana Čopa) se-

dem. Po trikrat sta se obravnavala pismeno prevajanje in pouk tujih jezikov. Od 1971 prikaže občasno kateri od ljubljanskih orientalistov snov o starem Vzhodu. Vod-stvo krožka si prizadeva, da bi bil vsako polletje na sporedu tudi prispevek o za-mejskih Slovincih. — Navedene številke o vsebinski razdelitvi tvarine so približne. O nekaterih nastopih, ki se jih podpisani spominjam, v arhivu krožka začuda ni be-sede. Žal tudi ni pregleda o tem, koliko predavanega je izšlo v tisku. Taki podatki bi rabili kot merilo glede kakovosti krož-ka, zato bi jih morali začeti zbirati vsaj zdaj.

Največkrat so nastopili jezikoslovci filo-zofske fakultete v Ljubljani in inštituta za slovenski jezik SAZU, tj. ustanov, katerih uslužbenci so najzvestejši obiskovalci krož-ka. Bilo pa je tudi nekaj gostov: kakih de-set tujih in eden ali dva (premalo!) iz dru-gih republik.

Z doseženim ne smemo biti zadovoljni. V krožku še vedno ne poteka sprotno medse-bojno obveščanje o jezikoslovnih znanstve-nih novostih. Nekaterim področjem svoje stroke nismo posvetili niti enega predava-nja! Premalo smo razpravljali o pouku tu-jih jezikov in o zdaj žgočih kontrastivnih raziskavah. Skoraj nič časa nismo odmerili drugim vedam, pomembnim za jezikoslovje. K udeležbi in sodelovanju nam ni uspelo v večji meri pritegniti študentov filoloških smeri, čeprav jih na sestanke vabimo. Ne povezujemo se z lingvističnimi klubi dru-gih univerz.

Naj še naštejemo tiste, ki jim dolgujemo za-hvalo, ker omogočajo krožku učinkovito delovanje. To so: vsakokratni tajnik krož-ka, oddelek za slovanske jezike in književ-nosti — ta nam daje ves čas na voljo sobo za sestanke — in ne nazadnje dekanat filo-zofske fakultete, ki nam razmnožuje vabila ter po potrebi primakne dnevnicno in ali potnino za gostujočega predavatelja.

Janez Orešnik

Filozofska fakulteta v Ljubljani

IZ DELA SLAVISTIČNEGA DRUŠTVA SLOVENIJE

I. SLOVENSKO ŠOLSTVO V OBMEJNIH VASEH

Slavistično društvo Slovenije je začelo akcijo za ureditev slovenskega šolstva v obmejnih vaseh, ko je bilo 15. 6. 1972 s

člankom v Dolenjskem listu opozorjeno na ta problem. V zvezi s tem je republiški od-bor SDS prosil Zavod za šolstvo SRS za pojasnilo o stanju šolstva v obmejnih va-seh ter o morebitnih ukrepih Zavoda za šolstvo. Zavod za šolstvo je menda zahte-

val pojasnila iz Kočevja in v zvezi s tem je najbrž nastal članek v Dolenjskem listu 19. 10. 1972. Ker SDS odgovora ni prejelo, smo zanj prosili 28. 11. 1972. 25. 12. 1972 smo prejeli odgovor Zavoda za šolstvo. Nato smo 26. 1. 1973 poslali dopis Republiške-mu sekretariatu za prosveto in kulturo in Republiški izobraževalni skupnosti, kjer smo se zavzemali za zagotovitev pouka v materinščini in predlagali tudi nekaj rešitev. Republiška izobraževalna skupnost je dopis verjetno odstopila Temeljni izobraževalni skupnosti občine Kočevje in ta nam je odgovorila 24. 10. 1973. Dokumentacijo objavljamo.

SLAVISTIČNO DRUŠTVO SLOVENIJE

Ljubljana, Aškerčeva 12

Datum: 10/7-1972

St.: 249/71-72

ZAVODU ZA ŠOLSTVO SRS

Poljanska 28

Ljubljana

Predmet: Slovensko šolstvo v obmejnih vaseh

Republiški odbor Slavističnega društva Slovenije je na redni seji 15/6-1972 razpravljal o slovenskem šolstvu v nekaterih obmejnih vaseh SR Slovenije. Povod za razpravo je bil članek, objavljen v Dolenjskem listu dne 15/6-1972. Na 4. strani je v reportažnem zapisu »Pokopali smo borca Jakoba iz Žurg« (pisec Jože Primc) odstavček z naslovom »SLOVENŠČINA IZUMIRA«. Navajamo nekaj stavkov:

»... Med razgovorom s Tonetom Volfom (iz Žurg, občina Kočevje) sta prišla iz šole domov njegova dva sinova. Oba obiskujeta hrvaško šolo. Alojz je star 10 let in hodi v 3. razred v Plešcih, ki je oddaljena okoli 4 km; brat Iztok je star 15 let in obiskuje 8. razred v Čabru. Mlajši, Alojz, ni razumel dosti, kaj sem spraševal, in je morala njegova mama prevajati moja vprašanja v hrvaščino... S tega konca kočevske občine obiskuje 41 otrok hrvaško osnovno šolo. Če se bo to nadaljevalo, bodo slovenske vasi kmalu postale hrvaške. Vendar moramo resnici na ljubo povedati, da v jugovzhodnem delu občine, se pravi v okolici Predgrada, obiskujejo hrvaški otroci šole na slovenski strani Kolpe... Tako bo jezikovna meja že v nekaj deset letih povsem drugačna, kot je danes.«

Primer verjetno ni osamljen. Kako je s slovenskim poukom v slovenskih župnijah, ki upravno spadajo k SR Sloveniji, v cerkve-

nem pogledu pa v poreško-puljsko nadškofijo (Gradina, Pregara, Topolovec v Istri)? Primer Razkrižja je znan problem.

Republiški odbor SDS meni, da je treba omogočiti slovenskim otrokom pouk v materinem jeziku. Obračamo se na Zavod za šolstvo, da preuči problematiko in ob pomoči ustreznih, za to odgovornih forumov, primerno ukrepa.

Vljudno Vas prosimo, da nas obvestite o stanju slovenskega šolstva v obmejnih vaseh ter o morebitnih ukrepih Zavoda za šolstvo SRS.

Predsednik SDS:

dr. Franc Zadravec

zanj:

Minka Kuclar

Odlomek iz članka J. Primca v Dolenjskem listu št. 42 (1177), 19. oktobra 1972, str. 8:

UPAJO IN OBUPAVAJO

Cesta lomi avtomobile — Divjad pregnanja ljudi — Za ohranitev slovenskega jezika je dolžna skrbeti predvsem republika Slovenija — Doktor brez avtomobila, ker mu je odletelo kolo na cesti — Prašiči pregnali postrvi iz Potoka.

SLOVENŠČINA IZUMIRA

Vedno več ljudi odhaja v tujino. Otrok je vedno manj. Dolina izumira.

— In zapiši, da moramo poslušati le hrvaški televizijski program, ker nam naši nočejo zgraditi pretvornika. Tudi slovenščina izumira, — je še potožil ravnatelj osemletke Franc Volf.

Potem sem ob Kolpi in v Kočevju zvedel, da so se »tovariši z republike«, menda slavističnega društva in še od kod zelo začudili kako to, da otroci s tega območja hodijo v hrvaške šole in pozabljajo slovenščino! Zahtevali so zelo hitro, menda v dveh dneh, taka in taka poročila o tej »neljubi« zadevi, o kateri »niso vedeli« nič.

Prej pa so že leta in leta na tiho in javno odobravalni dejstvo, da obiskujejo slovenski otroci hrvaške šole, kar dokazuje tudi dejstvo, da so iz republiških virov plačevali šolanje slovenskih otrok v hrvaških šolah.

Bojim se, da bo s tem iskanjem krivca tako, kot je bilo takrat, ko sem napisal, da človeške ribice na Kočevskem izumirajo,

ker jih kradejo in ker vdira v podzemlje gnojnica. Takrat je tudi »z republike« prišlo ostro pismo na občino, potem pa je vse potihnilo in medtem — tako so ugotovili jamarji — so tudi človeške ribice izumrle.

Dokler je še čas, bi se morala republika pobrigati in financirati šolo v slovenskem jeziku, pa čeprav le za 5 ali 10 otrok na nekaterih redkih območjih. To so obmejni kraji, ki so zelo redko naseljeni, in to je prav na Kočevskem, kjer pride na podeželju na en kvadratni kilometer manj kot 10 prebivalcev. Tega pomena sama šola ali občina ne more rešiti, saj ima prav zaradi redke naseljenosti že ogromno stroškov ne le za šolstvo in prevoze šolarjev, ampak tudi za zdravstveno varstvo, krajevne urade, ceste, pota itd.

J. PRIMC

SLAVISTIČNO DRUŠTVO SLOVENIJE
LJUBLJANA, Aškerčeva 12

Datum: 28. 11. 1972
Številka: 60/72-73

ZAVODU ZA ŠOLSTVO SRS
Ljubljana, Poljanska 28

Spoštovani!

V zvezi s člankom »Pokopali smo borca Jakoba iz Žurg« (Dolenjski list 15. 6. 1972) smo vam 10. 7. 1972 poslali dopis št. 249/71-72 z vprašanjem o stanju slovenskega šolstva po vaseh ob slovensko-hrvaški meji in o morebitnih zadevnih ukrepih Zavoda za šolstvo SRS. Odgovora do danes nismo prejeli, zato vas znova prosimo, da nam ga pošljete.

Lep pozdrav!

Predsednik SDS:
dr. Jakob Rigler

ZAVOD ZA ŠOLSTVO SR SLOVENIJE
Številka: I-300/9-72-JM, VM
Datum: 25. 12. 1972

SLAVISTIČNO DRUŠTVO SLOVENIJE
LJUBLJANA

ZADEVA: SLOVENSKO ŠOLSTVO
V OBMEJNIH VASEH

V zvezi z vašim dopisom številka 249/71-72 vam sporočamo, da se popolnoma strinjamo s stališčem republiškega odbora SDS, da je treba omogočiti slovenskim otrokom pouk v materinem jeziku. Kot je znano, je to ena temeljnih pravic človeka izražena v

ustavi SFRJ, v deklaraciji o človečanskih pravicah in v deklaraciji o pravicah otroka, katere podpisnica je tudi SFRJ.

Žal pa je resnica, da razpršenost šolskega okoliša oz. gostota naseljenosti prebivalstva, število otrok, ki se tam rojevajo v povojnih letih, nepretnost in slabe zveze kakor tudi pogojenost šolske mreže in zakonitosti organiziranja vzgojno izobraževalnega dela otežkočajo ali celo onemogočajo realizacijo takega hotenja in pravico, kar bi v teh okoliščinah prizadelo predvsem otroke same.

Zavod za šolstvo SR Slovenije je o tem predmetu že daljši čas v delovnem kontaktu z vodstvi slovenskih in hrvaških šol, s temeljno izobraževalno skupnostjo in skupščino občine Kočevje ter drugimi organi in organizacijami, ki lahko prispevajo k razreševanju problema. Pedagoški svetovalci zavoda za šolstvo SRS sodelujejo tudi z vodstvi hrvaških šol, kjer obiskujejo pouk prizadeti slovenski učenci.

Naše ugotovitve in predlogi za omiljenje posledic bi bili v sedanjih okoliščinah sledeči:

V šolskem letu 1972/73 obiskuje 34 slovenskih otrok hrvaško osnovno šolo in 11 hrvaških otrok slovensko osnovno šolo.

Starši so se zaradi izrednih okoliščin (daljavo, prehodnost poti, v zimskem času nevarnost zaradi divjih zverj) odločali, da njihovi otroci glede na lokacijo šol obiskujejo hrvaške oziroma slovenske šole.

Slovenski učenci od 5. do 8. razreda, ki obiskujejo osnovno šolo v Čabru so iz štirih raztresenih naselij (samotne kmetije in zaselki) in imajo nekateri do slovenske šole v Vas-Fara nad 30 km, do Čabra pa le 5 km.

Prizadeti slovenski otroci so iz vasi Belca, Bezgarji, Papeži, Žurge ter Novi kot.

Učenci, ki obiskujejo hrvaško osnovno šolo po izjavah učiteljev slovenskih šol obvladajo tudi slovenski jezik in v nadaljnjem šolanju v slovenskih šolah napredujejo brez večjih težav.

Učitelji sosednih slovenskih in hrvaških šol imajo pedagoške stike in se po potrebi posvetujejo o vsakem učencu posebej.

Ravnateljstvo osnovne šole v Čabru je pripravljeno organizirati za slovenske učence pouk slovenskega jezika.

iz vasi Novi kot so razen dveh vse šolo-obvezne učence sprejeli na osnovno šolo v Kočevju in stanujejo v dijaškem domu.

Zavod za šolstvo SRS je že sodeloval pri preučevanju pogojev za nadaljnji razvoj mreže osnovnih šol v občini Kočevje. Gre pa seveda za zelo zapleten in zahteven problem tako v strokovnem, družbeno političnem, materialnem, kadrovskem in organizacijskem pogledu, ki ga bodo pristojni družbeni faktorji ob sodelovanju strokovne pedagoške službe in raziskovalnih institucij morale rešiti. Za zdaj bi bila rešitev preselitve teh otrok v dijaški dom verjetno najustreznejša, vendar pa taka rešitev povzroča praznjenje slovenskih obmejnih vasi in prezgodnjo odtujevanje otrok od 1. do 4. razreda iz družin.

Šele globlja interdisciplinarna pedagoško-sociološka in ekonomsko geografska in demografska študija pogojev perspektivnega razvoja šolske mreže za naslednjih 10 do 15 let bi nam lahko zanesljivo pokazala rešitve.

To vam za zdaj lahko sporočimo na vašo željo, ki smo jo sprejeli kot izraz skrbi za vzgojo slovenskih otrok, ki gotovo vsaj spodbuja k hitrejšemu reševanju problema.

Namestnik direktorja:
Miro Lužnik

V VEDNOST:

- Skupščini občine Kočevje
- TIS Kočevje
- Prosvetno kulturni zbor skupščine SR Slovenije
- Zavod za šolstvo SRS, organizacijska enota Ljubljana

SLAVISTIČNO DRUŠTVO SLOVENIJE
LJUBLJANA, Aškerčeva 12

Datum: 26. 1. 1973

Štev.: 107/72-73

REPUBLIŠKEMU SEKRETARIATU ZA
PROSVETO IN KULTURO
REPUBLIŠKI IZOBRAŽEVALNI
SKUPNOSTI

Spoštovani!

Od zavoda za šolstvo SRS smo dobili podatke, po katerih je precej otrok (v šolskem letu 1972/73 štiriintrideset) iz obmejnih krajev kočevske občine prikrajšanih za možnost slovenskega šolanja in morajo ho-

diti v šole na hrvaški strani. Prizadeti otroci so iz vasi Belica, Papeži, Žurge in Novi kot.

Republiški odbor SDS se zavzema, da jim je treba zagotoviti pouk v materinem jeziku, in sicer ne samo zato, ker je to njihova človečanska in ustavna pravica, temveč tudi zato, ker gre za slovenske obmejne kraje z razmeroma redko naseljenostjo in občutnim odseljevanjem. Menimo, da bi bilo treba v srednjeročni in dolgoročni perspektivi teh krajev poskrbeti za izpopolnitev šolske in cestne mreže ter za splošen gospodarski dvig, glede slovenskega šolanja pa je nujen takojšen poseg. Uresničljive se nam zdijo tele rešitve:

— za slovenske otroke bi organizirali prevoz do zdajšnjih slovenskih šol (predvsem v Travi in Osilnici);

— v Osilnici bi obnovili popolno osemletko;

— v skrajnem primeru bi na hrvaški šoli v Čabru nastavili slovenskega učitelja (ravnateljstvo tamkajšnje osnovne šole je pripravljeno organizirati pouk slovenskega jezika za slovenske učence, vendar menimo, da je treba poskrbeti za pouk vseh predmetov v slovenščini), na slovenski šoli ki jo obiskujejo hrvaški otroci (letos enajst), pa hrvaškega.

Prosimo, da naše predloge proučite ter se o njih posvetujete skupaj z ustreznimi organi občine Kočevje in SR Hrvatske.

Lep pozdrav!

Tajnik SDS:
Janez Dular

Predsednik SDS:
dr. Jakob Rigler

TEMELJNA IZOBRAŽEVALNA SKUPNOST
OBČINE KOČEVJE

Številka: 322/73

Datum: 24. 10. 1973

SLAVISTIČNO DRUŠTVO SLOVENIJE
IZOBRAŽEVALNA SKUPNOST
SR SLOVENIJE

ZADEVA: Slovensko šolstvo v obmejnih
vaseh občine Kočevje

Izvršni odbor Temeljne izobraževalne skupnosti Kočevje je že večkrat obravnaval vprašanje šolanja slovenskih otrok iz obmejnih vasi občine Kočevje v hrvaških osnovnih šolah. Ker je Slavistično društvo Slovenije ponovno zahtevalo proučitev in

rešitev tega vprašanja, je ob koncu šolskega leta 1972/73 izvršni odbor razpravljaj o šolanju teh otrok. Proučil je tudi vse tri variante, ki jih je SDS predlagalo, da bi se tem otrokom omogočilo šolanje v slovenskem jeziku.

Res je, kar navaja SDS v svojem dopisu Izobraževalni skupnosti SR Slovenije (štev. 107/72-73 z dne 26. 1. 1973), da je možno to vprašanje reševati le v srednjeročni in dolgoročni perspektivi z izpopolnitvijo šolske in cestne mreže. Naša skupna prizadevanja tudi gredo v tej smeri.

Glede treh variant za takojšnjo rešitev pa je izvršni odbor zavzel naslednje stališče:

Slavistično društvo Slovenije — kot kaže — premalo pozna to področje, zato bi morali natančneje proučiti poročilo pedagoške svetovalke Marije Jemec, ki jim ga je predložila v septembru 1972.

Nesprejemljivo je obremenjevati otroke z dolgimi prevozi po slabih cestah, posebno iz nižjih razredov, saj imajo fizične zmogljivosti otrok tudi svoje meje. Finančno TIS Kočevje ni zmožna kriti stroške tako razvejanih prevozov, za naše cestne razmere pa je nemogoče dobiti tudi prevoznika, ki bi prevzel obvezo rednega prevoza, posebno ne v zimskih razmerah.

Druga varianta predvideva obnovitev popolne osemletke v Osilnici. Za to ni ne prostorskih in ne kadrovskih pogojev. V tem primeru bi zaradi otrok iz teh vasi morali v kombiniran pouk vključiti tudi vse tiste učence višjih razredov iz osilniškega okoliša, ki se sedaj vozijo v popolno osemletko Vas-Fara. Težimo pa za tem, da čim več otrok dobi ustrežno osnovnošolsko izobrazbo.

Po tretji varianti naj bi nastavili slovenskega učitelja v Čabru, poudarjeno pa je, da bi morali poskrbeti za pouk vseh predmetov v slovenksem jeziku. Organizacijsko si tega ne zamišljamo drugače, kot da bi to postala dvojezična šola.

V razpravi je bilo poudarjeno naslednje:

Dolina od Osilnice do Čabra je geografsko tako zaključena in ločena od ostalega slovenskega in hrvaškega ozemlja, da tu niti narodnostne niti jezikovne razlike ne prihajajo do izraza, saj bi navsezadnje težko ugotovili, kdo od njih je Slovenec in kdo Hrvat. Starši so se sami odločili za hrvaško šolo, ker je veliko bližja od slovenske, in so s sedanjo organizacijo šolske mreže za-

dovoljni. V vsem tem času ni bilo z njihove strani nobenih pripomb in ne zahtev po spremembah. Z vnašanjem kakršnihkoli samo delnih sprememb bi povzročili samo nezadovoljstvo in morda celo nacionalno nestrpnost, česar v tej dolini ob popolnem sožitju ljudi obeh narodnosti nikdar ni bilo. Slavistično društvo bi moralo na kraju samem spoznati vse razmere in pogoje šolanja, da bi spremenilo svoj odnos do tega problema.

Pretehtali smo tudi možnost nastavitve slovenskega učitelja v Čabru in se ustavili ob problemih kadrov. Poučevati bi moral v Čabru in v Plešcih, torej bi moral imeti lastno prevozno sredstvo, ker ni ustreznih prometnih zvez. Po drugi strani pa ne moremo zagotoviti učiteljev za podružnične šole v sami občini, saj nam manjkajo še štirje učitelji razrednega pouka. Res si predstavljamo vprašanje, kateri problem je bolj pereč:

— ali v Koprivniku, kjer uči en sam učitelj od 1. do 8. razreda v kombinaciji štirih razredov; v Strugah, kjer so štirje učitelji, potrebnih pa je šest;

— ali nastavitev slovenskega učitelja v Čabru, kjer je popolna osemletka z ustreznim kadrovsko zasedbo.

V danih razmerah torej noben predlog SDS v šolskem letu 1973/74 ni izvedljiv. Zavedamo se, da bo ureditev tega vprašanja še vnaprej naša skrb in dolžnost, poudarjamo pa, da je edina res uspešna rešitev uvedba dvojezičnega šolstva v vsej dolini od Čabra do Broda na Kolpi. To pa ne sodi več v pristojnost občine niti TIS Kočevje.

Tajnica TIS Kočevje:
Danica Kaplan

Republiški odbor SDS je na svoji seji 11. 1. 1974 med drugim obravnaval tudi odgovor Temeljne izobraževalne skupnosti občine Kočevje v zvezi z zahtevo SDS, da je treba slovenskim otrokom v nekaterih vaseh kočevske občine, ki hodijo v hrvaško šolo, zagotoviti pouk v materinščini. Soglasno mnenje odbora je bilo, da odgovor TIS Kočevje ni sprejemljiv. Razlogi, ki jih TIS Kočevje navaja, niso taki, da bi zaradi njih morali odložiti reševanje tega problema v nedogled. Gre najbrž v glavnem za vprašanje denarja. Toda če TIS Kočevje sama ne zmore kriti stroškov, bi morala pomagati republika. Nerazumljivo pa nam je namigovanje, da bi izpolnjevanje zahteve

SDS lahko povzročilo nacionalno nestrpnost. Dejstvo, da je govornica na tej in na oni strani meje podobna in da ni prave jezikovne meje, stvari ne spremeni. Če govorijo prebivalci na hrvaški strani slovenshini podobno govornico,* s tem ne moremo opravičevati tega, da hodijo naši otroci v hrvaške šole; prebivalci na hrvaški strani se prištevajo k Hrvatom, na tej strani pa so Slovenci.

Ker zadeva s slovenskim šolstvom v obmejnih kočevskih vaseh skoraj dve leti ni prišla dlje kot do takih odgovorov, medtem ko nam Republiški sekretariat za prosveto in kulturo sploh ni odgovoril, a direktno tudi Izobraževalna skupnost SRS ne, je Republiški odbor SDS sklenil objaviti dokumentacijo in z njo seznaniti širšo javnost, da bi se o tej zadevi lahko še kdo oglasil, obenem pa s tem javno vprašati naše najvišje forume, da povedo, kako mislijo to zadevo urediti.

Predsednik SDS:
dr. Jakob Rigler

II. KOMISIJA ZA JEZIKOVNO KULTURO V SLOVENSKI JAVNOSTI

Republiški odbor SDS je po slavističnem zborovanju in občnem zboru Slavističnega društva Slovenije v Murski Soboti v okviru izpolnjevanja sklepov občnega zbora poslal 27. 12. 1972 predsedniku kulturno-prosvetnega zbora SR Slovenije dopis, ki je natisnjen v reviji Jezik in slovstvo VIII, 1972/73, str. 303—304.

Potem je republiški odbor SDS na podlagi ustnega dogovora med predsednikom kulturno-prosvetnega zbora skupščine SR Slovenije in predsednikom SDS odposlal še naslednji dopis:

SLAVISTIČNO DRUŠTVO SLOVENIJE
LJUBLJANA, Aškerčeva 12

Datum: 12. 6. 1973
Št.: 203/72-73

Spoštovani!

Na četrti redni seji republiškega odbora SDS je predsednik odbora poročal o pobudi za ustanovitev skupne komisije, ki naj bi obravnavala vprašanje jezikovne kulture v slovenski javnosti, kot smo Vam jo bili orisali v dopisu št. 81/72-73 (27. 12. 1972). Odbor je potem zbral predloge za člane, ki bi v komisiji zastopali SDS; to so dr. Jakob Rigler (Inštitut za slovenski jezik, SAZU), dr. Joža Mahnič (II. gimnazija, Ljubljana)

in prof. France Novak (Inštitut za slovenski jezik, SAZU).

Upamo, da bo komisija kmalu v celoti sestavljena in da bo njeno delo res učinkovito.

Lep pozdrav!

Tajnik SDS:
Janez Dular

Predsednik SDS:
dr. Jakob Rigler

Odgovora na ta dopis še nismo prejeli in ni nam znano, ali so drugi člani te komisije že imenovani.

III. PRISPEVEK K USTAVNI RAZPRAVI

SLAVISTIČNO DRUŠTVO SLOVENIJE
LJUBLJANA, Aškerčeva 12

Številka: 12/73-74
Datum: 22. 10. 1973

REPUBLIŠKI KONFERENCI
SOCIALISTIČNE ZVEZE
DELOVNEGA LJUDSTVA SLOVENIJE

Skupini za družbeno organizacijo in društva

Republiški odbor SDS je na svoji plenarni seji 19. 10. 1973 na podlagi poročila svoje-ge referenta za ustavno problematiko obravnaval odstavke osnutka ustav SFRJ, ki se nanašajo na rabo in položaj slovenskega jezika. Odbor SDS v določilih osnutka ustave SRS pogreša formulacijo, iz katere bi se jasno videlo, da mora biti tudi notranje in medsebojno pisno in ustno poslovanje organizacij združenega dela na ozemlju SRS samo slovensko (analogno obveznosti, ki je izrecno formulirana v 206. členu osnutka ustave SRS, 2. odstavke, za »samo-

* Primerjaj o naravi te govornice, kar piše Pavle Ivič v članku O klasifikaciji srpskohrvatskih dijalekata, Književnost i jezik X, br. 1, 1963, str. 36—37. Zapleteniji je slučaj niza govora južno od slovenačke granice u Gorskom kotaru i u buzetsoj okolini u severnoj Istri. Ti govorni tipovi pripadaju kajkavskom jezičkom svetu u širem značenju te reči, onome koje obuhvata i slovenački jezik. Njihovi najbliži srodnici su slovenački govori neposredno severno od republičke granice. Međutim sa govorima hrvatske kajkavske dijalekatske grupe oni imaju samo posrednih veza, uglavnom preko slovenačkog jezika. S druge strane ti su govori nesumnjivo srpskohrvatski utoliko što njima govore Hrvati. Na taj način ovde imamo govore koji i pored toga što su ti kajkavski i hrvatski, ipak u stvari ne spadaju u hrvatsku kajkavsku dijalekatsku grupu. Uključiti njih u tu grupu značilo bi zbrisati individualnost te grupe uklanjajući iz njene definicije sve ono što je deli od slovenačkog jezika. Drugim rečima ovi govori ostaju kao posebna klasifikaciona jedinica, odn. kao poseban klafikacioni problem. Po svoj prilici najumesnije bi bilo tretirati ih u nekoj vrsti aneksa sistematici naših dijalekata.

upravne organizacije in skupnosti ter posameznike, ki opravljajo družbeno službo na območju Socialistične republike Slovenije»). Republiški odbor SDS tudi meni, da bi bilo treba ustavno predvideti izključno rabo slovenščine pri javnem obveščanju Slovencev prek radia, televizije, časopisja, letakov, lepakov itd.; to velja npr. tudi za podnaslavljanje filmov.

Tajnik SDS:
Janez Dular

Besedila, dodana tehničnim in drugim predmetom potrošnje na ozemlju SRS, morajo biti zmeraj tudi v slovenščini.

Verjetno bi bilo dobro predvideti tudi ustanovitev telesa, ki bi spremljalo spoštovanje ustavnih določil glede slovenskega jezika. — Vljudno prosimo, da naš prispevek k ustavnim razpravi pozorno pregledate in ga posredujete ustreznemu forumu.

Predsednik SDS:
dr. Jakob Rigler

V OCENO SMO PREJELI

Od založbe Obzorja v Mariboru:

Rudi Šeligo: Kdor skak, tisti hlap (historija), 1973, 47 str., zbirka Znamenja 43.

Vitomil Zupan: Bele rakete lete nad Amsterdamom, 1973, 45 str., zbirka Znamenja 42.

Andrej Brvar: Kdo je ubil Holoferna, 1973, 76 str.

Andrej Hieng: Lažna Ivana, romantična komedija, 1973, 97 str.

Kajetan Kovič: Mala čitanka, 1973, 60 str.

Marjan Pungartnik: Žalostinka za galjotom, 1973, 81 str.

Janez Strehovec: Pekel in pesem v meni, 1973, 51 str.

Janez Žmavc: Obisk (s spremno besedo Ignaca Kamenika), 1973, 66 + 3 str.

Marija Vogrič: Zaznamovani, 1973, 341 str.

Miloš Mikeln: Kako se je naša dolina privadila svobodi, Pretežno vesele zgodbe iz prvega leta po vojni, 1973, 156 str.

Vladimir Kavčič: Zapisnik, legenda, 1973, 285 str.

Pavel Lužan: Potovanje, 1973, 67 str.

Bogomil Fatur: Teme in variacije, 1973, 106 str.

Andrej Brvar, France Forstnerič, Drago Jančar, Marijan Kramberger, Tone Partljič: Skupaj, 1973, 179 str.

Jože Pogačnik, Franc Zadavec: Zgodovina slovenskega slovstva, 1973, 600 str.

Od Slovenske matice v Ljubljani:

Primož Kuret: Glasbeni instrumenti na srednjeveških freskah na Slovenskem, 1973, 169 str.

Ivan Komelj: Gotska arhitektura, 1973, 322 str.

Fran Albreht: Gledališke kritike 1951—1960, izbral in uredil Bojan Štih, 1973, 309 str. Razprave in eseji 18.

Nada Kraigher: Terminus; verze iz nemščine prepesnil Mile Klopčič, 1973, 257 str.

René Descartes: Meditacije o prvi filozofiji, v katerih je dokazano bivanje božje in različnost človeške duše in telesa, poslovenil Primož Simoniti, uvod napisal Mirko Hribar, 1973, 118 str., Filozofska knjižnica 13.

Od Karlove univerze v Pragi:

Josef Kurz: Kapitoly ze syntaxe a morfologie staroslovenského jazyka, Acta Universitatis Carolinae Philologica, Monographia XL, 72, 1972, 173 str.

Slavica Pragensia XIV, Acta Universitatis Carolinae 1972, Philologica 2—4; Filozofická fakulta University Karlovy VII. mezinárodnímu sjezdu slavistů ve Varšave 1973, 1972, 362 str.

Vladimír Blažek: Bibliografický soupis publikační činnosti doc. Ph. Dr. Jana Frčka s přehledem jeho činnosti, Bibliografie významných slavistů-učitelů University Karlovy, 1973, 35 str.

Od Mohorjeve družbe v Celju:

Redna knjižna zbirka za leto 1973 —

Mohorjev koledar 1974, 1973, 192 str.

Ivan Pregelj: Tolminci, zgodovinski roman (s spremno besedo Franceta Koblarja), 1973, 223 str.

Miran Sattler, France Stele: Stare slovenske lipe, 1973, 254 str.

Marijan Zadnikar: Spomeniki cerkvene arhitekture in umetnosti, 1973, 238 str.

Apostolska dela, knjigo pripravil uredniški odbor, uvod in opombe napisal Izidor Cancar, 1973, 158 str.

SLAVISTIČNO ZBOROVANJE 1974

Slavistično društvo Slovenije bo letos priredilo vsakoletno strokovno posvetovanje konec septembra, in sicer v Ljubljani, združeno z občnim zborom. V strokovnem delu zborovanja naj bi bila polovica predavanj posvečena teoriji metodike slovenskega jezika in literature ter jezikovni, literarnozgodovinski ali literarnoteoretični analizi besedil, predvsem z metodične plati, druga polovica predavanj pa naj bi govorila o pomembnejših pisateljih Ljubljane, predvsem o Jušu Kozaku, in o jezikoslovju, predvsem leksikologiji. Republiški odbor SDS vabi vse slaviste k udeležbi in sodelovanju pri predavanjih in pri razpravi. Rok za prigrasitev predavanj (v okviru omenjenih tem) je 15. maj 1974; republiški odbor SDS (Ljubljana, Aškerčeva 12) si pridržuje pravico do končne izbire predavanj, če bi zaradi prevelikega odziva grozila časovna stiska.